

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Εθελοντισμός και νέες μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης στην
Ελλάδα της οικονομικής κρίσης»**

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Δρακοπούλου Ελένη

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βενιέρης Δημήτρης - Επαμεινώνδας Καθηγητής (Επιβλέπων)

Κατσή Αθανάσιος Καθηγητής

Φερόνας Ανδρέα Καθηγητή

Κόρινθος Ιανουάριος 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας τη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τους ανθρώπους εκείνους που στάθηκαν αρωγοί στη δημιουργική αλλά άκρως απαιτητική αυτή διαδρομή.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, κ. Βιενιέρη Δημήτρη, Αναπληρωτή Καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής, Συντονιστής Κατεύθυνσης ΠΜΣ "Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική", Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Η βοήθεια του ήταν πολύτιμη με στήριξε και με καθοδήγησε για να ολοκληρώσω την διπλωματική εργασία. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Αθανάσιο Κατσή, Καθηγητή Στατιστικής στην Εκπαιδευτικής Έρευνα για την βοήθεια στο εμπειρικό κομμάτι της εργασίας. Σημαντική υπήρξε η βοήθεια της Γεωργίας Καραμιχάλη Κοινωνικής Λειτουργού η οποία με έφερε σε επαφή με κάποιους εθελοντές. Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φορείς και τους εθελοντές που δέχτηκαν να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγιο μου και με βοήθησαν στην υλοποίηση της έρευνας.

Ιδιαίτερη αναφορά και ευγνωμοσύνη οφείλω στην οικογένεια μου που με στήριξε κατά την διάρκεια των σπουδών μου και με βοήθησε να κάνω τα όνειρα μου πραγματικότητα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί αν η οικονομική κρίση επηρέασε την απόφαση των εθελοντών να ασχοληθούν με την εθελοντική εργασία. Η εργασία μελετά την ανάδυση συλλογικών εθελοντικών δράσεων και την εξάπλωση πρωτοβουλιών κοινωνικής αλληλεγγύης, σε συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής αποδόμησης. Ακόμη διερευνήθηκαν τα κίνητρα και οι λόγοι που ωθούν τους ανθρώπους να συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες, όπως επίσης και το επίπεδο συμμετοχής των εθελοντών στα νέα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης (π.χ κοινωνικό ιατρείο, κοινωνικό παντοπωλείο). Επίσης διερευνήθηκε ο βαθμός ικανοποίησης των εθελοντών από την εθελοντική τους δράση και σε ποιο βαθμό έχει αλλάξει την ζωή τους. Επίσης αναλύθηκε και το κοινωνικό δημογραφικό προφίλ των εθελοντών (φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, οικογενειακή κατάσταση, μηνιαίο ατομικό εισόδημα κ.α).

Το δείγμα της εργασίας αποτέλεσαν 90 εθελοντές από κοινωνικές οργανώσεις της Αττικής. Το εργαλείο της έρευνάς μας ήταν το ερωτηματολόγιο το οποίο περιελάμβανε: τα κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία των εθελοντών, την οργάνωση που προσφέρουν εθελοντισμό, τη συμβολή της οικονομικής κρίσης στην απόφασή τους να συμμετέχουν εθελοντικά όπως επίσης και στην αύξηση των εθελοντικών οργανώσεων.

Από τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας προέκυψαν κάποια βασικά συμπεράσματα τα οποία είναι τα ακόλουθα. Η κρίση και η ανεργία αύξησαν τα νέα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης και τη συμμετοχή σε αυτά. Επίσης τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών είναι πολύ μεγαλύτερα από αυτά των ανδρών. Παρατηρήθηκε ότι οι νέοι έχουν αυξημένα ποσοστά συμμετοχής σε εθελοντικές δράσεις συγκριτικά με μεγαλύτερες ηλικίες. Επίσης φάνηκε ότι οι οικογενειακές υποχρεώσεις δεν επηρεάζουν την συμμετοχή των εθελοντών και το χρόνο που αφιερώνουν. Παρατηρήθηκε ότι οι περισσότεροι εθελοντές είναι αρκετά ικανοποιημένοι από την εθελοντική τους δράση και ότι έχει επηρεάσει θετικά την ζωή τους.

Λέξεις κλειδιά: εθελοντισμός, εθελοντική εργασία, νέα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης, οικονομική κρίση, κράτος πρόνοιας.

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate whether the economic crisis influenced volunteers' decision to engage in voluntary work. The motivation and motivation of people to volunteer activities as well as the level of participation of volunteers in new social solidarity networks (eg, social clinic, social grocery) have also been explored. It also investigated the degree of satisfaction of volunteers from their voluntary activities and the extent to which they have changed their lives. Also analyzed the social demographic profile of the volunteers (gender, age, level of education, marital status, monthly personal income, etc.).

Our sample consisted of 90 volunteers of social organizations in Athens. The research tool was a questionnaire which included questions on: the socio-demographics of the volunteers, the organization they offer voluntary work, their motivations, the impact of the economic crisis on their decision to engage in voluntary work and the increase of voluntary organizations.

From the results of the empirical research some basic conclusions were made which are the following. Crisis and unemployment have increased the new networks of social solidarity and participation in them. Also, women's participation rates are much higher than those of men. It has been noticed that young people have increased participation rates in volunteer activities compared to older ages. It also appeared that family obligations did not affect volunteer participation and the time they spent. It has been observed that most volunteers are quite satisfied with their voluntary activity and have positively influenced their lives.

Key words: volunteering, voluntary work, new social networks of solidarity, economic crisis, welfare state.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	1
Εισαγωγή	7

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο 1^ο: Έννοια του εθελοντισμού

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση του Εθελοντισμού	10
1.2 Τα Χαρακτηριστικά του Εθελοντισμού	12
1.3 Μορφές Εθελοντισμού	13
1.4 Κίνητρα εθελοντισμού και εμπόδια ενασχόλησης	15

Κεφάλαιο 2^ο: Ο εθελοντισμός σε Διεθνές, Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο

2.1 Η Θεσμική διάσταση	18
2.2 Ο εθελοντισμός σε διεθνές επίπεδο	19
2.3 Ο εθελοντισμός σε Ελληνικό επίπεδο	21

Κεφάλαιο 3^ο: Εκφράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης σε συνθήκες κρίσης και δομικών αλλαγών

3.1 Οι κοινωνικές συνέπειες της κρίσης ως μοχλός κινητοποίησης των πολιτών	24
3.2 Επιπτώσεις της κρίσης στο κοινωνικό κράτος	26
3.3 Κοινωνικό Κράτος και Νέες Μορφές Κοινωνικής Αλληλεγγύης	28

Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο 4^ο : Μεθοδολογία της έρευνας

4.1 Σκοπός της μελέτης	33
4.2 Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων	33
4.3 Πληθυσμός	34
4.4 Δειγματοληψία	34
4.5 Ερευνητικό εργαλείο.....	35
4.6 Διαδικασία συλλογής των στοιχείων	35
4.7 Δυσκολίες για την πραγματοποίηση της μελέτης.....	37
4.8 Στατιστική Ανάλυση	37

Κεφάλαιο 5^ο: Τα αποτελέσματα της έρευνας

5.1. Εθελοντισμός και οικονομική κρίση.....	38
5.2Κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.....	43
5.3 Συσχετίσεις μεταβλητών	46

Κεφάλαιο 6ο : Συζήτηση – Συμπεράσματα έρευνας

6.1 Συζήτηση	53
6.2 Συμπεράσματα	55

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58
---------------------------	----

Γ' ΜΕΡΟΣ: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο έρευνας	63
------------------------------	----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

<u>Πίνακας 1:</u> Τομέας στον οποίον ανήκει η οργάνωση/φορέας.....	38
<u>Πίνακας 2:</u> Περίοδος δημιουργίας του φορέα.	39
<u>Πίνακας 3:</u> Αντικείμενο του φορέα	39
<u>Πίνακας 4:</u> Διαδικασία συμμετοχής στο συγκεκριμένο φορέα/οργάνωση.....	40
<u>Πίνακας 5:</u> Νέα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης στα οποία δραστηριοποιείται.....	40
<u>Πίνακας 6:</u> Άλλες μορφές εθελοντισμού στις οποίες συμμετέχουν.....	40
<u>Πίνακας 7:</u> Επίδραση της οικονομικής κρίσης στην απόφαση για εθελοντική εργασία	41
<u>Πίνακας 8:</u> Σχέση της εργασίας ή του αντικείμενου σπουδών του ερωτώμενου με την εθελοντική εργασία	41
<u>Πίνακας 9:</u> πρώτη φορά ενασχόλησης με τον εθελοντισμό	42
<u>Πίνακας 10:</u> Διάρκεια προσφοράς εθελοντικής εργασίας	42
<u>Πίνακας 11:</u> Χρόνο που αφιερώνουν στην εθελοντική εργασία.....	42
<u>Πίνακας 12:</u> Βαθμός ικανοποίησης από τον συγκεκριμένο φορέα	43
<u>Πίνακας 13:</u> Κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο	43
<u>Πίνακας 14:</u> Ηλικιακές Ομάδες	44
<u>Πίνακας 15:</u> Επίπεδο εκπαίδευσης.....	44
<u>Πίνακας 16:</u> Τύπος γέννησης.....	44
<u>Πίνακας 17:</u> Οικογενειακή κατάσταση.....	45

<u>Πίνακας 18:</u> Εργάζεστε.....	45
<u>Πίνακας 19:</u> Πόσο καιρό άνεργος	45
<u>Πίνακας 20:</u> Το μηνιαίο ατομικό σας εισόδημα	46
<u>Πίνακας 21:</u> Συσχέτιση οικογενειακής κατάστασης με χρόνο που αφιερώνουν στον φορέα	47
<u>Πίνακας 22:</u> Συσχέτιση επαγγελματικής κατάστασης των εθελοντών αν έπαιξε ρόλο στην απόφασή τους να προσφέρουν εθελοντική εργασία αυτή την περίοδο .	48
<u>Πίνακας 23:</u> Συσχέτιση ηλικίας με το αν επηρεάζει το χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση	49
<u>Πίνακας 24:</u> Συσχέτιση επίπεδου εκπαίδευσης με το πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση	51

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η νέα πραγματικότητα της παρατεταμένης κρίσης, με την ιδιαίτερη έκφραση της εκδήλωσής της ως κρίση χρέους στην Ευρώπη και την Ελλάδα, συνδέθηκε αυτόματα με την κρίση του κοινωνικού κράτους και την παράλληλη αμφισβήτηση βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων και κεκτημένων. Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, η κρίση δεν γίνεται αντιληπτή αναφορικά μόνο με το οικονομικό πεδίο όπως συνηθίζεται να προβάλλεται, αλλά ως κρίση πολιτική, κοινωνική, πολιτισμική, που επηρεάζει βαθιά το αξιακό πλαίσιο και τη λειτουργικότητα των κοινωνικοπολιτικών θεσμών.

Η σταθερή αποδιοργάνωση του ευρύτερου κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, έχει οδηγήσει σε εκτενή φαινόμενα ατομικισμού, παθητικότητας, περιθωριοποίησης και διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής. Συνάμα όμως, διαφαίνεται ότι η ίδια συνθήκη δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για την ενίσχυση της ατομικής και συλλογικής ευθύνης, την ενεργοποίηση των πολιτών και την ανάδυση νέων αλληλέγγυων σχημάτων και μορφών συνεργασίας και αλληλοβοήθειας.

Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να δικαιολογηθεί η πρόσφατη αριθμητική αύξηση που παρατηρείται, και ο εμπλουτισμός των δράσεων και πρωτοβουλιών κοινωνικής αλληλεγγύης με σκοπό την παροχή γενικότερης στήριξης και κοινωνικής φροντίδας σε διάφορες κυρίως ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Εκφάνσεις κοινωνικής αλληλεγγύης συναντάμε σε όλες σχεδόν τις εποχές, τόσο με τυπικό όσο και με άτυπο χαρακτήρα. Ειδικά σε περιόδους κρίσεων ή εκτάκτων αναγκών (σεισμοί 1999, πυρκαγιές 2007, οι πρόσφατες προσφυγικές ροές), η παρουσία αλληλέγγυων πρωτοβουλιών και του εθελοντικού τομέα γίνεται ιδιαίτερα αισθητή συμβάλλοντας στην κάλυψη αναγκών άμεσης κοινωνικής παρέμβασης.

Στις μέρες μας, πέραν των υπάρχοντων δικτύων μέσα από φορείς του κράτους, του ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών, συναντάμε νέες μορφές και πειραματικά σχήματα αυτό-οργάνωσης. Ως τέτοια, μπορούν να χαρακτηριστούν οι συνεργασίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με ιδρύματα, Μ.Κ.Ο. και εθελοντές, τα δίκτυα

εναλλακτικής οικονομίας όπως οι τράπεζες χρόνου, τα ανταλλακτικά δίκτυα καθώς και η διακίνηση αγαθών χωρίς μεσάζοντες. Αξιοσημείωτη τέλος, αναδεικνύεται η διαπιστωμένη ενεργοποίηση πολιτών μέσα από πρωτοβουλίες αυτόνομων συλλογικοτήτων και σύστασης άτυπων κοινωνικών οργανώσεων, στο εργασιακό, σχολικό και συνοικιακό περιβάλλον.

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της κοινωνικής αλληλεγγύης και την αύξηση του εθελοντισμού. Ο Εθελοντισμός συνιστά μία μη αμειβόμενη, εθελούσια, ανιδιοτελή και με υψηλό αίσθημα ευθύνης δραστηριοποίηση των πολιτών η οποία αποβλέπει στην ευημερία και την προσφορά προς τον συνάνθρωπο και στην κοινωνία γενικότερα. Αποτελεί μια κατ' εξοχήν στάση ζωής η οποία στηρίζεται σε ιδιαίτερες αξίες, όπως η φιλανθρωπία, η αλληλεγγύη, η κοινωνική δικαιοσύνη και η κοινωνική συμμετοχή. Ως εθελοντές ορίζονται τα άτομα τα οποία ξεπερνούν τα όρια της αμειβόμενης απασχόλησης και των τυπικών ευθυνών, με στόχο να συνεισφέρουν με διάφορους τρόπους, χωρίς την προσδοκία κέρδους ή ανταμοιβής, αναπτύσσοντας δράση επωφελή για την κοινωνία και ευχάριστη για τους ίδιους.

Η οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων, δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει και το κοινωνικό κράτος αφού η συρρίκνωσή του δεν αποτελεί αυτοτελές πρόβλημα αλλά παράγωγο αποτέλεσμα των όρων και των συνθηκών αναπαραγωγής του οικονομικού συστήματος

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η περιγραφή των διαστάσεων που έχει πάρει ο εθελοντισμός και η εθελοντικές οργανώσεις τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Ειδικότερα, θέλουμε να διερευνήσουμε τους λόγους και τα κίνητρα που ωθούν τους ανθρώπους στο να προσφέρουν εθελοντικά τη βοήθειά τους, τη συμβολή ή όχι του εθελοντισμού στην ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας, στην μέριμνα και την κοινωνική προστασία των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, στην κοινωνική αλλαγή.

Πέραν της εισαγωγής, η εργασία αποτελείται από δύο μέρη και συνολικά έξι κεφάλαια, τα συμπεράσματα, τη βιβλιογραφία και το παράρτημα.

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε έξι (6) θεματικά κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζει γενικά την έννοια του εθελοντισμού, τα χαρακτηριστικά του εθελοντισμού. Επίσης παρουσιάζονται μορφές εθελοντισμού σε επίσημο οργανωμένο εθελοντισμό και σε

ανεπίσημο εθελοντισμό. Τέλος στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρετε κίνητρα εθελοντισμού και εμπόδια ενασχόλησης. Ακολουθεί το επόμενο κεφάλαιο το οποίο αναφέρετε στην θεσμική διάσταση του και πώς έχει επηρεαστεί σε Διεθνές, Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο. Το τρίτο κεφάλαιο αναλύει την οικονομική κρίση και πώς έχει επηρεάσει τον εθελοντισμό και στην ανάδυση των νέων μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης (π.χ κοινωνικό ιατρείο, κοινωνικό παντοπωλείο).

Συνεχίζοντας, το πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους, αφιερώνεται στην κυρίως έρευνα, όπου αναλύεται η μεθοδολογία οι σκοποί και τα ερευνητικά ερωτήματα. Μερικά από το ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας είναι τα ακόλουθα. Το δημογραφικό προφίλ των εθελοντών (φύλο, ηλικία, εθνοτική καταγωγή, θρήσκευμα, μορφωτικό επίπεδο, προσωπική και εργασιακή κατάσταση, κλπ). Το είδος της εθελοντικής εργασίας (επίσημη ή ανεπίσημη). Ο χρόνος που αφιερώνουν στην εθελοντική εργασία. Δημιουργία του φορέα στον οποίο προσφέρει εθελοντική εργασία κατά το διάστημα της κρίσης. Σε ποιο βαθμό η ανεργία έχει επηρεάσει τη συμμετοχή σε εθελοντικές δραστηριότητες (θετικά ή αρνητικά).

Ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο, η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας και κάποιον συσχετίσεων. Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και τον σχολιασμό της εμπειρικής μελέτης.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση του εθελοντισμού

Μελετώντας την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία διαπιστώσαμε ότι δεν υπάρχει ένας επίσημος και κοινά αποδεκτός ορισμός για τον εθελοντισμό. Επομένως, είναι δύσκολο να ορίσουμε τον εθελοντισμό, λόγω του ότι αλλάζει διαρκώς όψεις, περιεχόμενο αλλά και μεθόδους ακολουθώντας τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά όμως, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε την έννοια μέσα από εννοιολογικές προσεγγίσεις διαφόρων μελετητών. Σε ένα πρώτο επίπεδο, για την καλύτερη κατανόηση του όρου «εθελοντισμός», κρίνεται σκόπιμο να αναλύσουμε ετυμολογικά την συγκεκριμένη έννοια. Έτσι λοιπόν η λέξη εθελοντισμός ως προς την ετυμολογία της εμπεριέχει το στοιχείο της προσωπικής επιλογής. Στην ελληνική γλωσσά σχηματίζεται από το θέμα της μετοχής εθέλων,-οντ(ος) του ρήματος εθέλω, το οποίο σημαίνει δύναμαι οικειοθελώς μπορώ με τη θέλησή μου (Μπαμπινιώτης, 2009). Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη, ο εθελοντισμός θεωρείται χρήσιμος όσο ποτέ για την επίλυση κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών και ανθρωπιστικών ζητημάτων και ορίζεται ως η ατομική συνεισφορά που δεν σχετίζεται με κέρδος, αμοιβή ή καριέρα, αλλά στοχεύει στην ευημερία των συνανθρώπων ή του συνόλου της κοινωνίας (United Nations, 1999 στο Πολυζωΐδης, 2006). Ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας προτείνει ως ορισμό της εθελοντικής εργασίας «οποιαδήποτε μη αμειβόμενη και μη υποχρεωτική εργασία, που σημαίνει το χρόνο που αφιερώνουν οι άνθρωποι χωρίς πληρωμή σε δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο ενός οργανισμού ή απ' ευθείας προς άλλους ανθρώπους εκτός του νοικοκυριού τους» (Μάγκου, 2012:18).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί η μελέτη που διεξήγαγε η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς το 2012 με τίτλο «διερεύνηση και αποτύπωση της τρέχουσας κατάστασης του εθελοντισμού στην Ελλάδα στο πλαίσιο του προγράμματος Ευρωπαϊκό Έτος

Εθελοντισμού 2011». Η συγκεκριμένη μελέτη προσπαθεί να αποσαφηνίσει την έννοια του εθελοντισμού, δίνοντας τον παρακάτω ορισμό. Ως εργασία λοιπόν ο εθελοντισμός περιλαμβάνει δραστηριότητες που παράγουν αγαθά/υπηρεσίες και συνεισφέρουν σε περιεχόμενο με ουσιαστική αξία στον παραλήπτη αυτής (της εργασίας), η οποία και παρέχεται σε έναν ελάχιστο και μετρήσιμο χρόνο. Είναι μη αμειβόμενη εργασία, σε χρηματική αξία ή σε είδος, μπορεί όμως να προβλέπεται περιορισμένη αμοιβή ή αποζημίωση στο βαθμό που προκύπτει για να καλύψει δαπάνη που έχει υποστεί ο εθελοντής ή ώστε να αντισταθμίσει βασικά έξοδα που έχει πραγματοποιήσει - είναι μη υποχρεωτική, δηλαδή, προκύπτει από την αυτόβουλη συμμετοχή.

Ο Ανθόπουλος (2000:23) ορίζει τον εθελοντισμό ως «τη δραστηριότητα εκείνη που αναπτύσσεται κατά τρόπο προσωπικό, αυθόρμητο, ελεύθερο, χωρίς σκοπό ατομικού κέρδους. Συγκεκριμένα από μεμονωμένους πολίτες, ατομικά ή διαμέσου των οργανώσεων των οποίων αποτελούν μέλη, προς το συμφέρον της ομάδας στην οποία ανήκουν ή τρίτων προσώπων ή της τοπικής, κρατικής, ή διεθνούς κοινότητας, αποκλειστικά για σκοπούς αλληλεγγύης (αλτρουιστικούς)»

Σε μια άλλη εκδοχή, ο εθελοντισμός είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται από μεμονωμένα άτομα, από συλλόγους, ή από νομικά πρόσωπα για το κοινό αγαθό, με ελεύθερη βούληση και χωρίς την πρόθεση του οικονομικού κέρδους, έξω από το πλαίσιο οποιασδήποτε απασχόλησης και σχέσης εμπορικής ή κοινωνικής παροχής (Πολυζωίδης, 2006)

Ακόμη το εθελοντικό έργο λαμβάνει χώρα μέσα σε οργανισμούς, ομάδες ή ομάδες αυτοβοήθειας και επομένως ενσωματώνεται μέσα σ' ένα οργανωτικό πλαίσιο. Ακόμα, το εθελοντικό έργο ορίζεται από τους στόχους του ή την ομάδα στόχο (για ποιον ή για τι). Το εθελοντικό έργο γίνεται για κάποιον άλλον ή για κάτι άλλο κι έτσι αποβαίνει προς όφελος τρίτων. Παρατηρώντας τις παραπάνω έννοιες μέσα από διάφορες εννοιολογικές προσεγγίσεις μελετητών καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο εθελοντισμός είναι μια δραστηριότητα που πηγάζει & αναπτύσσεται:

- 1) από την ελεύθερη βούληση ενός ατόμου
- 2) από τα εσωτερικά κίνητρα
- 3) χωρίς την επιδίωξη του προσωπικού οικονομικού οφέλους
- 4) μέσα σε ένα οργανωμένο χώρο (σε μη-κυβερνητικές/κερδοσκοπικές οργανώσεις , σε εθελοντικά κέντρα, οργανωμένες ομάδες κ.λ.π.)
- 5) για κάποιο κοινωνικά ωφέλιμο σκοπό (βοήθεια προς τρίτους, προσωπικά οφέλη) (European Volunteer Centre, 2006).

1.2 Τα χαρακτηριστικά του εθελοντισμού

Ο εθελοντισμός επηρεάζεται έντονα από την ιστορία, την πολιτική, τον πολιτισμό και τη θρησκεία της κάθε κοινωνίας, με αποτέλεσμα να γίνεται αντιληπτός με διαφορετικό τρόπο και να παίρνει ποικίλες μορφές ανάλογα με το περιβάλλον. Για παράδειγμα, αυτό που θεωρείται εθελοντισμός σε μία χώρα μπορεί να απαξιώνεται ως χαμηλά αμειβόμενη εργασία σε μία άλλη (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2005).

Ας δούμε όμως αναλυτικά ποια είναι τα συστατικά χαρακτηριστικά της εθελοντικής εργασίας. Πιο συγκεκριμένα η εθελοντική εργασία :

1. Βασίζεται στην Ελεύθερη Βούληση. Η ελευθερία αυτή αποτελεί το θεμέλιο λίθο της εθελοντικής προσφοράς εργασίας. Στην ιδανική της μορφή δεν περιορίζεται ούτε από τις τρέχουσες ανάγκες επιβίωσης και σίγουρα δεν επιβάλλεται από κάποιους άλλους (Στασινοπούλου, 2011). Είναι βασικό κίνητρο για έναν άνθρωπο να προσφέρει την εργασία του εθελοντικά, επειδή το έχει επιλέξει ο ίδιος. Ωστόσο, όσοι προσφέρουν τις υπηρεσίες τους εθελοντικά δεν το κάνουν συνήθως μόνο με τη δική τους ελεύθερη βούληση. Αντιθέτως, μπορεί να δέχονται πιέσεις από άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντός τους ή ακόμη και να αισθάνονται οι ίδιοι υποχρεωμένοι να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο κοινωνικό σύνολο. Αυτό είναι το χαρακτηριστικό που διακρίνει τον εκούσιο εθελοντισμό από τις περιπτώσεις ακούσιου εθελοντισμού που βασίζεται σε εξωτερικές πιέσεις (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2005).

2. Πρωταρχικός Σκοπός δεν είναι το Οικονομικό Όφελος. Μιλάμε για εθελοντισμό όταν τα έσοδα που έχει κάποιος από την εθελοντική εργασία που προσφέρει δεν είναι ίσα ή περισσότερα από τα χρήματα που θα έπαιρνε για την ίδια εργασία σαν επαγγελματίας. Φυσικά, είναι αποδεκτό ένας εθελοντής να λαμβάνει χρήματα για τα έξοδα που πιθανόν χρειάζεται να κάνει στην πορεία της εθελοντικής εργασίας του. Τα χρήματα αυτά είναι μία μορφή αποζημίωσης από τον οργανισμό για τον οποίο εργάζεται και έτσι, η συμμετοχή του εθελοντή δεν έχει σαν συνέπεια την οικονομική του επιβάρυνση (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2005).

3. Λαμβάνει χώρα σε οργανωμένα πλαίσια: Ένας ακόμα τρόπος με τον οποίο διαφέρει ο εθελοντισμός από τις πολλές πράξεις αλληλεγγύης είναι ότι στηρίζεται σε εργασία που γίνεται σε οργανωμένα πλαίσια και αυτό δημιουργεί συνήθως καλύτερες προϋποθέσεις για συνέχεια, ποιότητα, αξιολόγηση, αυτογνωσία, από ότι η μεμονωμένη προσφορά. Η

οργανωτική δομή βέβαια δημιουργεί και κινδύνους, πειρασμούς επιβολής εξουσίας, φατριασμούς, γραφειοκρατία (Στασινοπούλου, 2011).

4. Επιφέρει Οφέλη τόσο σε Τρίτες Πλευρές όσο και στους Εθελοντές. Αυτό το κριτήριο διακρίνει τον εθελοντισμό από τις καθαρά ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπως είναι για παράδειγμα το ποδόσφαιρο. Ωστόσο, ένας αγώνας ποδοσφαίρου που γίνεται για φιλανθρωπικό σκοπό είναι και αυτός μία εθελοντική δραστηριότητα. Με άλλα λόγια, ο εθελοντισμός μπορεί και πρέπει να επιφέρει οφέλη σε ένα ευρύ πλήθος ατόμων, από τον ίδιο τον εθελοντή μέχρι ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο. Συνεπώς, είναι φανερό ότι αυτά τα χαρακτηριστικά ή κριτήρια, που καθορίζουν τον εθελοντισμό, προσφέρουν στην πραγματικότητα ένα ευρύ φάσμα που καλύπτει όλες τις δυνατές μορφές του (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2005).

1.3 Μορφές εθελοντισμού

Οι μορφές που παίρνει η εθελοντική προσφορά σήμερα διευρύνονται διαρκώς και εκτείνονται σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου. Αρκετοί διαχωρίζουν τον εθελοντισμό σε επίσημο και ανεπίσημο. Ο επίσημος οργανωμένος εθελοντισμός είναι μια δραστηριότητα η οποία πραγματοποιείται μέσω μη κερδοσκοπικών οργανώσεων ή προγραμμάτων κι αναλαμβάνεται:

- Με την ελεύθερη βούληση του ίδιου του εθελοντή
- Χωρίς οικονομική αμοιβή
- Προς όφελος της κοινότητας και του εθελοντή
- Μόνο σε θέσεις που προορίζονται για εθελοντές. (Τακτικός, 2009)

Ενώ ο ανεπίσημος εθελοντισμός αφορά την προσφορά σε περισσότερο προσωπικό επίπεδο βοηθώντας για παράδειγμα κάποιον ηλικιωμένο στο δρόμο. Υπάρχουν πολλές μορφές «εθελοντισμού» και η κάθε μία εμφανίζεται με τη δική της έκφραση και τρόπο δράσης.

1. Ο λεγόμενος *κοινωνικός εθελοντισμός* έχει ως ομάδες αναφοράς του τμήματα του πληθυσμού, όπως άτομα τρίτης ηλικίας, ΑΜΕΑ, άνεργους (κυρίως μακροχρόνιους), μονογονεϊκές οικογένειες, τοξικο-εξαρτημένα άτομα, φυλακισμένους ή αποφυλακισμένους, οροθετικούς και ασθενείς του AIDS, μετανάστες, τσιγγάνους κλπ. Οι μορφές δράσης του είναι: συνοδεία, βοήθεια στο σπίτι, εμπύχωση, πρόληψη, δωρεά αίματος, μεταφορά ασθενών, επανένταξη, τηλεφωνική ακρόαση-στήριξη, υγειονομικές φροντίδες, ψυχαγωγία, νομική βοήθεια κλπ.

2. Υπάρχει ο «διεθνής εθελοντισμός» ως προσφορά αλληλεγγύης και γνώσης, όπως διακηρύττει, στις χώρες του λεγόμενου Τρίτου κόσμου ή ανθρωπιστικών υπηρεσιών στις ζώνες πολεμικών συγκρούσεων. Οι μορφές που χρησιμοποιεί είναι η ανθρωπιστική βοήθεια σε τρόφιμα, ρούχα, φάρμακα κλπ.

3. Σε ανάπτυξη βρίσκεται επίσης «ο περιβαλλοντικός εθελοντισμός» μέσω της ανάπτυξης πρωτοβουλιών για την καθαριότητα των δασών και των παραθαλάσσιων περιοχών, της οργάνωσης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης των παιδιών και των νέων, η προστασία και φροντίδα ζώων και πτηνών κλπ.

4. Επίσης αναπτύσσεται «ο εθελοντισμός πολιτικής άμυνας», κυρίως με τη μορφή της φύλαξης των δασών και των πρώτων ενεργειών για την αντιμετώπιση των πυρκαγιών, σεισμών, πλημμύρων και άλλων φυσικών καταστροφών.

Σύμφωνα με τον Πολυζωΐδη (2006) αναπτύσσονται και άλλες εξειδικευμένες μορφές εθελοντικής εργασίας, όπως ο οικογενειακός, ο εταιρικός και ο διαδικτυακός εθελοντισμός.

Ο «οικογενειακός εθελοντισμός» παραπέμπει στην παροχή εθελοντικής εργασίας από γονείς, παιδιά και γενικότερα από μέλη της οικογένειας. Η μορφή αυτή συμβάλλει στη διατήρηση της οικογενειακής συνοχής καθώς και στη συμμετοχή των παιδιών, κάτι που δεν θα ήταν δυνατό χωρίς την επίβλεψη των γονιών τους. Ο οικογενειακός εθελοντισμός λαμβάνει χώρα εκτός του ωραρίου εργασίας και πρέπει να παίρνει υπόψη του τις ιδιαιτερότητες των παιδιών. Βέβαια είναι πιο εύκολα όταν η εργασία παρέχεται μέσα στο ίδιο σπίτι πχ. προετοιμασία γευμάτων.

Ο «εταιρικός εθελοντισμός», σχετίζεται με την παροχή κινήτρων προς τους εργαζόμενους μιας επιχείρησης, προκειμένου να δραστηριοποιηθούν εθελοντικά. Αυτή η μορφή εθελοντισμού συμβάλλει στην προσπάθεια βελτίωσης της εικόνας της επιχείρησης.

Τέλος, λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας δόθηκε η δυνατότητα στις εθελοντικές οργανώσεις να μεταφέρουν τόσο τις μεθόδους τους, όσο και υπηρεσίες τους στο διαδίκτυο. Το διαδίκτυο δεν αποτελεί μόνο ένα μέσο πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με τον εθελοντισμό, αλλά χρησιμοποιείται και για τη διενέργεια εθελοντικών δραστηριοτήτων.

Όσον αφορά αυτή τη μορφή εθελοντισμού, είναι φανερό ότι υπάρχει αυξημένη συμμετοχή των πολιτών στον ηλεκτρονικό εθελοντισμό, δηλαδή σε εθελοντικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται με κάποιο τρόπο μέσω του διαδικτύου. Αυτό το γεγονός καταδεικνύει τη άνοδο του επιπέδου συμμετοχής σε εθελοντικούς οργανισμούς και αντανakλά ξεκάθαρα τις μεταβαλλόμενες τάσεις του εθελοντισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, δηλαδή τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα επιθυμούν να συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2005).

1.4 Κίνητρα εθελοντισμού και εμπόδια ενασχόλησης

1.4.1 Τα κίνητρα του εθελοντισμού

Θα πρέπει σε αυτό το σημείο να εξετασθούν τα κίνητρα που ωθούν τα άτομα στη υιοθέτηση της εθελοντικής συμπεριφοράς. Η εθελοντική συμπεριφορά αποτελεί μία περίπλοκη διαδικασία η οποία προκειμένου να γίνει κατανοητή πρέπει να εξετασθεί πέρα από τα στενά όρια μίας και μόνο επιστήμης, ώστε να υπάρξει σφαιρική και ουσιαστική προσέγγιση (Lockstone, 2004). Εκτεταμένες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί από ακαδημαϊκές κοινότητες για τα κίνητρα που ωθούν το άτομο στον τομέα του εθελοντισμού. Τα κίνητρα αυτά σε γενικές γραμμές είναι:

Αλτρουισμός: πηγάζει από το αίσθημα της αλληλεγγύης και της προσφοράς προς αυτούς που χρειάζονται υποστήριξη.

Δύναμη: πηγάζει από την ανάγκη για επιρροή και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων.

Συμμετοχή σε ομάδες: πηγάζει από την ανάγκη για συντροφικότητα και κοινωνικότητα.

Επίτευξη: πηγάζει από την ανάγκη προσωπικής ικανοποίησης και ολοκλήρωσης.

Εμπειρία: πηγάζει από την ανάγκη απόκτησης γνώσης, μάθησης και προσωπικής ανάπτυξης.

Καταξίωση: πηγάζει από την ανάγκη αναγνώρισης των δεξιοτήτων και των επιτευγμάτων.

Επαγγελματική δικτύωση: σχετίζεται με την ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων και δικτύου επαφών.

Διασκέδαση: πηγάζει από την ανάγκη ευχαρίστησης (Μάγκου, 2012).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι, τα κίνητρα των εθελοντών δεν είναι κατά ανάγκη σταθερά, αλλά μπορούν να μεταβάλλονται στο χρόνο (Ryan, Kaplan & Grese, 2001). Κατά τη Μάγκου (2012), η σημασία που αποδίδει κανείς σε κάθε ένα από τα κίνητρα διαφέρει από άτομο σε άτομο και εξαρτάται από τις ανάγκες τους (ό,τι χρειάζεται για την επιβίωση και την ευτυχία του, είτε είναι φυσική είτε ψυχολογική ανάγκη), τις αξίες τους (ό,τι θεωρεί ωφέλιμο και ενεργοποιείται για να το αποκτήσει ή να το διατηρήσει) και τους στόχους του (τα μέσα που οδηγούν στην πραγμάτωση των αξιών, δηλαδή ο μηχανισμός που μετατρέπει τις αξίες σε πράξεις) Επίσης είναι δυνατό να λειτουργούν ταυτόχρονα, καθώς δεν είναι αμοιβαίως αποκλειόμενα Αυτό σημαίνει ότι περίπου το 22% με 23% των Ευρωπαίων ηλικίας άνω των 15 ετών έχουν εμπλακεί στην

εθελοντική εργασία. Οι εθνικές έρευνες τείνουν να δείχνουν χαμηλότερα επίπεδα στον εθελοντισμό σε σύγκριση με κάποιες από τις βασικές ευρωπαϊκές ή διεθνείς έρευνες.

Υπάρχουν σαφείς διαφορές στο επίπεδο του εθελοντισμού μεταξύ των κρατών-μελών. Μολονότι ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ έχουν μακρόχρονη παράδοση στον εθελοντισμό και καλά ανεπτυγμένους εθελοντικούς τομείς, σε άλλες χώρες ο εθελοντικός τομέας εξακολουθεί να είναι αναδυόμενος ή ανεπαρκώς ανεπτυγμένος. Οι εθνικές μελέτες για τον εθελοντισμό δείχνουν τα εξής:

Στην Αυστρία, την Ολλανδία, την Σουηδία και το Ηνωμένο βασίλειο, πάνω από το 40% των ενηλίκων συμμετέχουν στη διεξαγωγή εθελοντικών δραστηριοτήτων.

Στη Δανία, την Φινλανδία, την Γερμανία και το Λουξεμβούργο, το 30 % -39% των ενηλίκων συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες.

Στην Εσθονία, την Γαλλία και τη Λετονία, το 20 % -29% των ενηλίκων έχουν εμπλακεί σε εθελοντικές δραστηριότητες.

Σχετικά χαμηλό ποσοστό συμμετοχής έχουμε στο Βέλγιο, την Κύπρο, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ιρλανδία, την Μάλτα, την Πολωνία, την Πορτογαλία, την Σλοβακία, την Ρουμανία, την Σλοβενία και την Ισπανία με το 10 % -19% των ενηλίκων να πραγματοποιούν εθελοντικές δραστηριότητες.

Τέλος, στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ιταλία και τη Λιθουανία, λιγότερο από το 10% των ενηλίκων συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες. (Directorate General Education and Culture, 2010).

1.4.2 Εμπόδια ενασχόλησης με τον εθελοντισμό

Εκτός από τα κίνητρα που ενεργοποιούν τα άτομα στην εθελοντική συμμετοχή, υπάρχουν και λόγοι που τους αποτρέπουν από αυτή. Πριν αναφέρουμε τους λόγους θα πρέπει να επισημανθεί, ότι οι λόγοι μη ενασχόλησης με τον εθελοντισμό ποικίλουν και εξαρτώνται από πολλές παραμέτρους. Σε γενικές γραμμές, τα εμπόδια που μπορούν να προκύψουν είναι τα εξής:

Κοινωνικά εμπόδια: κοινωνικός αποκλεισμός και διακρίσεις, ελλιπής υποστήριξη από το σπίτι, περιορισμένες κοινωνικές δεξιότητες

Οικονομικά εμπόδια: χαμηλό επίπεδο ζωής και εισόδημα οικογένειας, ανεργία ή οικονομικά προβλήματα

Γεωγραφικά εμπόδια: απομακρυσμένες γεωγραφικά περιοχές αλλά και δυσκολίες στις μεγάλες πόλεις (μετακινήσεις, εγκληματικότητα κτλ)

Έλλειψη χρόνου: εργασιακές και οικογενειακές υποχρεώσεις (Μάγκου, 2012). Όσον αφορά το χρόνο, υπάρχει η αντίληψη ότι το διάστημα που το άτομο διαθέτει τον χρόνο του για εθελοντική εργασία, θα μπορούσε εναλλακτικά να τον αξιοποιήσει για άλλες δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου ή για εργασία με επακόλουθο την απόκτηση εισοδήματος (Lee και Brudney, 2009). Μάλιστα, σύμφωνα με τους ίδιους μελετητές όσο υψηλότερο είναι το ωρομίσθιο του ατόμου και όσες περισσότερες οι ώρες της πληρωμένης εργασίας, τόσο μειώνεται η πιθανότητα εμπλοκής του σε εθελοντική δράση.

Απουσία ενημέρωσης και απουσία υποστήριξης από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον (Μάγκου, 2005). Σύμφωνα με την έρευνα του Ευρωβαρομέτρου που πραγματοποιήθηκε το 2006, έδειξε ότι οι λόγοι μη συμμετοχής σε εθελοντικές δραστηριότητες ήταν: α) η έλλειψη ενημέρωσης ως προς το πώς να συμμετάσχουν, β) η πίεση του χρόνου, γ) οι ελάχιστες οικονομικές πηγές και το αίσθημα του να μην έχει κανείς τη δυνατότητα να γίνει εθελοντής, δ) μια αρνητική εικόνα για τον εθελοντισμό που πηγάζει από τις εποχές κατά τις οποίες ο εθελοντισμός ήταν περισσότερο ένα “υποχρεωτικό καθήκον”, ε) οι διακρίσεις, στ) οι αποθαρρυντικές νομοθετικές διατάξεις και η απουσία ενός νομικού πλαισίου, ζ) η ελλιπής προστασία μπροστά στους κινδύνους που η εθελοντική δράση ενέχει, η) η βίζα ή άλλα εμπόδια για τους πολίτες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (<http://www.cev.be/about-2/why-volunteering-matters/>).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ο εθελοντισμός σε Διεθνές, Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο

2.1 Η θεσμική διάσταση

Το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας υιοθέτησε την αξία της κοινωνικής αλληλεγγύης στο βαθμό που αυτή εκφράστηκε μέσα από οργανωμένες και θεσμοθετημένες μορφές κοινωνικής στήριξης και προστασίας. Η κρατική ενσωμάτωση της αλληλεγγύης αποδίδεται ως «η ετοιμότητα για μοίρασμα των πόρων με άλλους μέσω της προσωπικής συνεισφοράς προς αυτούς που βρίσκονται σε ανάγκη μέσω της φορολογίας και της αναδιανομής από το κράτος» (Stjerno, 2004:2). Εκκινώντας από την κλασική μελέτη του E. Andersen (1990) *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ενημερίας* είναι προφανές ότι διαχρονικά, διαμορφώθηκαν διαφορετικού τύπου κράτη πρόνοιας στην Ευρώπη και διακριτά συστήματα κοινωνικής ευημερίας⁵, τα οποία αντανακλούν τα διαφοροποιημένα κοινωνικό-ιστορικά πλαίσια και κατ'επέκταση την ποικιλομορφία των αντιλήψεων περί κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της ανάπτυξης κοινωνικής αλληλεγγύης και κράτους πρόνοιας είναι πολύ παραγοντική και δρα αμφίδρομα. Η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους πρόνοιας λειτουργεί μάλλον συνεκτικά για τα μέλη μιας κοινωνίας ενισχύοντας τους δεσμούς αλληλεγγύης μεταξύ τους (de Beer & Kostner, 2009:51-52). Η συσπείρωση των ατόμων από την άλλη, και η διεκδίκηση της κοινωνικής ευημερίας μέσω της κρατικής αναδιανομής μπορεί να οδηγήσει στην αναβάθμιση των προνοιακών παροχών και του ρόλου του κοινωνικού κράτους. Τέλος, η ανεπάρκεια ενός προνοιακού συστήματος δεν συνδέεται απαραίτητα με ένα αδύναμο δίκτυο αλληλεγγύης, καθώς μπορεί αυτή ακριβώς η συνθήκη να διατηρεί ενδυναμωμένες τις άτυπες κυρίως κοινωνικές λειτουργίες αλληλοστήριξης και αλληλεγγύης (οικογένεια, γειτονιά, κοινωνία των πολιτών) ή άλλες μορφές θεσμικής έκφρασης της τελευταίας.

Η μετάβαση στη μετανεωτερική εποχή συνοδεύτηκε από την ανάδυση νέων κοινωνικών κινδύνων (new social risks)⁶ και σηματοδότησε κατά συνέπεια, αλλαγές

στην αντίληψη διαχείρισης τους. Ως βασικότερη, θα μπορούσε να εκληφθεί η στροφή από το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας και την παθητική κοινωνική κάλυψη, σε ένα *περισσότερο ενεργητικό κράτος ευημερίας*. «Η ιδέα αυτή συνδέθηκε κατ'εξοχήν με τον όρο κοινωνική επένδυση (social investment), ο οποίος αναφέρεται στην επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο ως *στρατηγική* αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων και καταπολέμησης των ανισοτήτων με άξονες την εκπαίδευση και την κατάρτιση και σκοπό τη βελτίωση των ευκαιριών ζωής» (Βενιέρης, 2015:102).

Άλλα βασικά συστατικά του κράτους *κοινωνικής επένδυσης* και της θεσμικής έκφρασης της αλληλεγγύης που εμπεριέχει, αποτελούν οι ενεργητικές πολιτικές, η εξατομικευμένη διαχείριση των κοινωνικών κινδύνων, η στόχευση και η επιλεκτικότητα των παροχών (Φερόνας, 2015). Η ρυθμιστική δύναμη του νέου κοινωνικού κράτους γίνεται έτσι, περισσότερο ευέλικτη και πλουραλιστική καθώς «συμφιλιώνεται ή/και ευνοεί την ιδιωτική και την εθελοντική δράση» (Βενιέρης, 2015:103).

2.2 Ο εθελοντισμός σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Ο εθελοντισμός είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται και σε άλλες χώρες με διαφορετικό ρυθμό ανάπτυξης εξαιτίας των διαφορετικών οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών συνθηκών που αντιμετωπίζουν. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της Γ. Γ. Νέας Γενιάς (2012) παρατηρούμε το 1995 για την Δυτική Ευρώπη πως η Ολλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν το υψηλότερο ποσοστό εθελοντών σε μη κυβερνητικούς οργανισμούς ακολουθεί η Γαλλία, η Φιλανδία, η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ιρλανδία και με το χαμηλότερο ποσοστό η Ισπανία και η Αυστρία. Ακόμα στην Ανατολική Ευρώπη μεγαλύτερο ποσοστό έχει η Τσεχία δεύτερη είναι η Ρουμανία και τρίτη η Ουγγαρία. Στις άλλες ανεπτυγμένες χώρες, οι Η.Π.Α. έχουν το υψηλότερο ποσοστό και ακολουθούν η Αυστραλία, το Ισραήλ και Ιαπωνία.

Πιο αναλυτικά συμφωνά με το Υπουργείο Εργασίας των Η.Π.Α., την περίοδο Σεπτεμβρίου 2003 – Σεπτεμβρίου 2004: 64,5 εκατομμύρια άτομα περίπου ή το 28,8% του πληθυσμού ηλικίας 16 ετών και άνω προσέφερε τουλάχιστον μία φορά εθελοντική εργασία διαμέσου ή για λογαριασμό κάποιου οργανισμού. Οι γυναίκες παρείχαν εθελοντική εργασία σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες. Τα άτομα ηλικίας 35 – 44 ετών έδειξαν μεγαλύτερη προθυμία στην προσφορά εθελοντικής εργασίας με ποσοστό 34,2% του πληθυσμού. Με μικρή διαφορά ακολουθούν τα άτομα ηλικίας 45 – 54 ετών (32,8%) και 55 – 64 ετών

(30,1%). Τα χαμηλότερα ποσοστά εθελοντισμού παρουσίασαν άτομα ηλικίας 20 – 24 ετών (20%) καθώς και τα άτομα ηλικίας 65 χρονών και άνω (24,6%). Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί ότι τα ποσοστά εθελοντισμού στην τελευταία ηλικιακή ομάδα (65+) μειώνονται με την αύξηση της ηλικίας. Από τους εργαζόμενους, το 31,2% προσέφερε εθελοντική εργασία. Τα ποσοστά εθελοντισμού των ανέργων (25,6%) και όσων δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό (24,7%) είναι συγκριτικά χαμηλότερα. Από αυτούς που εργάζονται, οι ημιαπασχολούμενοι είχαν μεγαλύτερη εθελοντική δραστηριότητα (38,5%) από τους πλήρως απασχολούμενους (29,6%)

Ακόμα σύμφωνα με την Εθνική Έρευνα του 1997 για τον εθελοντισμό στο Ηνωμένο Βασίλειο: 22 εκατομμύρια ενήλικες συμμετέχουν ετησίως σε εθελοντικές δραστηριότητες. 90 εκατομμύρια ώρες αφιερώνονται κάθε εβδομάδα σε επίσημη εθελοντική εργασία. Οι 6 στους 10 εθελοντές δηλώνουν ότι ο εθελοντισμός τους παρέχει νέες γνώσεις. Οι μισοί εθελοντές προσφέρουν βοήθεια επειδή τους έχει ζητηθεί. Το 90% του πληθυσμού συμφωνεί ότι η κοινωνία των εθελοντών είναι μία κοινωνία πρόνοιας.

Με βάση κάποιες άλλες μελέτες του Ινστιτούτου Εθελοντικής Έρευνας για τον εθελοντισμό στη συγκεκριμένη χώρα την ίδια περίπου περίοδο: Η οικονομική αξία του επίσημου εθελοντισμού υπολογίζεται στο ποσό των 40 εκατομμυρίων λιρών ετησίως (1997). Η συνολική υποστήριξη του δημόσιου τομέα στον εθελοντισμό αγγίζει τις 400 εκατομμύρια λίρες το χρόνο (1998). Αντίθετα με την επικρατούσα αντίληψη, η νεολαία υποστηρίζει την ιδέα του εθελοντισμού. Η ανάγκη των νέων για ευελιξία και ποικιλία είναι σημαντικά στοιχεία που πρέπει να λαμβάνουν οι οργανισμοί υπόψη τους για να επιτυγχάνουν τη συμμετοχή του νεαρού πληθυσμού (1998). Η επισήμοποίηση του εθελοντισμού αυξάνεται συνεχώς. Για παράδειγμα, το 85% των επίσημων εθελοντικών οργανισμών διαθέτουν σε γραπτή μορφή τις εθελοντικές πρακτικές και πολιτικές τους και έχουν στη διάθεσή τους εγχειρίδια των διαδικασιών (1998). Ωστόσο, οι εθελοντικοί οργανισμοί βασίζονται ακόμη, σε ποσοστό 95%, στην προσέλκυση νέων εθελοντών στην από στόμα σε στόμα επικοινωνία (1998). Περίπου το 1/5 των οργανισμών που συνεργάζονται με εθελοντές έχουν ανώτατο όριο ηλικίας για τους συμμετέχοντες (1998) (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2012).

Μια ανάλυση των εθνικών ερευνών και εκθέσεων για εθελοντισμό που προσδιορίζονται από βασικούς παράγοντες στα κράτη μέλη δείχνει ότι υπάρχουν περίπου 92 έως 94 εκατομμύρια ενήλικες που συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες στην ΕΕ. Αυτό

σημαίνει ότι περίπου το 22% με 23% των Ευρωπαίων ηλικίας άνω των 15 ετών έχουν εμπλακεί στην εθελοντική εργασία. Οι εθνικές έρευνες τείνουν να δείχνουν χαμηλότερα επίπεδα των εθελοντισμό σε σύγκριση με κάποιες από τις βασικές ευρωπαϊκές ή διεθνείς έρευνες. (Directorate General Education and Culture, 2010)

Υπάρχουν σαφείς διαφορές στο επίπεδο του εθελοντισμού μεταξύ των κρατών-μελών. Μολονότι ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ έχουν μακρόχρονη παράδοση στον εθελοντισμό και καλά ανεπτυγμένους εθελοντικούς τομείς, σε άλλες χώρες ο εθελοντικός τομέας εξακολουθεί να είναι αναδυόμενος ή ανεπαρκώς ανεπτυγμένος. Οι εθνικές μελέτες για τον εθελοντισμό δείχνουν τα εξής:

Στην Αυστρία, την Ολλανδία, την Σουηδία και το Ηνωμένο βασίλειο, πάνω από το 40% των ενηλίκων συμμετέχουν στη διεξαγωγή εθελοντικών δραστηριοτήτων.

Στη Δανία, την Φινλανδία, την Γερμανία και το Λουξεμβούργο, το 30 % -39% των ενηλίκων συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες.

Στην Εσθονία, την Γαλλία και τη Λετονία, το 20 % -29% των ενηλίκων έχουν εμπλακεί σε εθελοντικές δραστηριότητες.

Σχετικά χαμηλό ποσοστό συμμετοχής έχουμε στο Βέλγιο, την Κύπρο, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ιρλανδία, την Μάλτα, την Πολωνία, την Πορτογαλία, την Σλοβακία, την Ρουμανία, την Σλοβενία και την Ισπανία με το 10 % -19% των ενηλίκων να πραγματοποιούν εθελοντικές δραστηριότητες.

Τέλος, στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ιταλία και τη Λιθουανία, λιγότερο από το 10% των ενηλίκων συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες. (Directorate General Education and Culture, 2010)

2.3 Ο εθελοντισμός στη Ελλάδα

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αριθμητική αύξηση των εθελοντικών οργανισμών. Σήμερα, οι ελληνικές εθελοντικές οργανώσεις:

Είναι κυρίως μη κερδοσκοπικές.

Είναι καταστατικά κατοχυρωμένες.

Είναι ολιγομελείς στην πλειοψηφία τους.

Δεν έχουν αυστηρούς κανόνες συμμετοχής.

Δεν ανήκουν στην Εκκλησία.

Αναφορικά με τους σκοπούς και τις δραστηριότητες των ελληνικών εθελοντικών οργανώσεων:

Υπερτερούν σαφώς οι φιλανθρωπικοί οργανισμοί.

Έπονται οι πολιτιστικοί και περιβαλλοντικοί εθελοντικοί οργανισμοί.

Παράλληλα:

Έχουν αναπτυχθεί προγράμματα εθελοντικής εργασίας.

Έχει αυξηθεί η δυνατότητα συμμετοχής, ιδιαίτερα των νέων, σε εθελοντικές υπηρεσίες.

Έχει αυξηθεί η διαθεσιμότητα των νέων για συμμετοχή σε εθελοντικές δραστηριότητες, γεγονός όμως που δεν έχει εκφραστεί ακόμα με την πραγματοποίηση αυτών των προθέσεων τους.

Οι εξελίξεις αυτές ενισχύονται επίσης από το ενδιαφέρον που άρχισαν να δείχνουν πρόσφατα και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), οι οποίοι εντάσσουν ολοένα και περισσότερα προγράμματα εθελοντικής παροχής υπηρεσιών στις δραστηριότητές τους. Τέλος, στην ενίσχυση των εξελίξεων συνέβαλλε και το γεγονός ότι πολλά προγράμματα χρηματοδοτούνται από κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2012).

Στην Ελλάδα υπάρχουν πολλές εθελοντικές οργανώσεις και χωρίζονται σε κατηγορίες. Σύμφωνα με τη μελέτη «Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις», που πραγματοποιήθηκε το 1996, υπό την επίβλεψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “VOLMED” για τον εθελοντισμό στις Μεσογειακές χώρες ο συνολικός αριθμός των εθελοντικών οργανισμών στην Ελλάδα έως και το 1996 έφτανε τους 1.200(Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2012).

Από το 1900 έως το 1980 λειτουργούσαν στην Ελλάδα γύρω στο 36,3% του συνόλου των εθελοντικών οργανισμών που καταγράφηκαν το 1996, ενώ μετά το 1980 ιδρύθηκε το 60,3% του συνόλου. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 1991 – 1996 ιδρύθηκαν πάνω από το 1/4 του συνόλου των εθελοντικών οργανισμών(Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2012).

Το 91,5% των εθελοντικών οργανισμών είχε μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα και χρηματοδοτήθηκε κατά 70% από εισφορές των μελών και κατά 30% από κρατικές επιχορηγήσεις. Ειδικότερα, το 75% των οργανισμών έλαβαν κρατική χρηματοδότηση σε ποσοστό μέχρι το 1/4 του προϋπολογισμού τους. Από την άλλη πλευρά, γύρω στο 25% των εθελοντικών οργανισμών έλαβαν κρατικές επιχορηγήσεις που ανήλθαν σε περισσότερο από το 1/4 έως και το 100% του προϋπολογισμού τους. Το 40% των οργανισμών είχε καθορίσει ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα ως όριο για τη συμμετοχή των μελών του στον οργανισμό, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 60% που δεν απαιτούσε ελάχιστη υποχρεωτική δραστηριοποίηση. Το 65% του συνόλου των ελληνικών εθελοντικών οργανισμών (δηλαδή 655 οργανισμοί) είχε λιγότερα από 50 μέλη, το 12% είχε 50 έως 100 μέλη, ενώ το 23% είχε περισσότερα από 100 μέλη (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2012).

Σε μία διαφορετική έρευνα της ίδιας περιόδου που εστίαζε στις δραστηριότητες των μη κυβερνητικών, εθελοντικών οργανισμών παροχής υπηρεσιών στον φιλανθρωπικό τομέα, που βρίσκονται στην Αττική και ασχολούνται ειδικότερα με άτομα με ειδικές ανάγκες, καθώς και με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, βρέθηκε ότι: Ο τομέας εθελοντικής προσφοράς εργασίας σε άτομα με ειδικές ανάγκες ήταν ο πλέον αναπτυγμένος στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο (1996). Οι εθελοντικές υπηρεσίες που παρέχονταν προς τους πρόσφυγες και τους μετανάστες ήταν συγκριτικά πολύ πιο περιορισμένες και δεν εξειδικεύονταν αναφορικά με το είδος των προσφερόμενων υπηρεσιών ή την κατηγορία των μεταναστών (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2012).

Τα πράγματα στην Ελλάδα διαφοροποιούνται σε σχέση με πολλές από τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου και ο εθελοντής καλείται να παίζει διάφορους ρόλους σε μια όχι εθελοντικά δραστήρια κοινωνία (Οδηγός Προσέγγισης Εθελοντών, 2006).

Σύμφωνα με τον Πολυζωΐδη, (2006) οι φιλανθρωπικές και εθελοντικές οργανώσεις βρίσκονται αναμφισβήτητα πολύ ψηλά στην εκτίμηση των Ελλήνων, καθώς το ποσοστό όσων τις εμπιστεύονται (67%) είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο της δικαιοσύνης (66%), του Κοινοβουλίου (61%), της Ευρωπαϊκής Ένωσης (63%) και των Ηνωμένων Εθνών (38%). Μόνο ο ελληνικός στρατός απολαμβάνει μεγαλύτερης εκτίμησης (82% θετικές και μόνο 16% αρνητικές γνώμες), ενώ στον αντίποδα βρίσκονται τα πολιτικά κόμματα και οι μεγάλες εταιρείες, με ποσοστά 17%-80% και 24%-71%.

Κεφάλαιο 3^ο

Εκφράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης σε συνθήκες κρίσης και δομικών αλλαγών

3.1 Οι κοινωνικές συνέπειες της κρίσης ως μοχλός κινητοποίησης των πολιτών

Η ελληνική οικονομική κρίση προέκυψε επίσημα το 2010, όταν το διογκωμένο δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας κατέστησε το δημόσιο χρέος της, μη βιώσιμο. Ωστόσο, είναι σαφές ότι δεν αποτελεί αμιγώς εγχώρια κατάσταση καθώς συνδέεται με ευρύτερες διεθνείς συστημικές διεργασίες που βρήκαν ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης, λόγω των αρνητικών ιδιαιτεροτήτων και χρόνιων παθογενειών της ελληνικής οικονομίας (Eurostat 2015). Χωρίς υπερβολή, τα πρόσφατα δεδομένα σε σχέση με τις τρέχουσες εξελίξεις σε πολλούς κοινωνικούς δείκτες με κυρίαρχο αυτόν της ανεργίας ως προς τις διαστάσεις και τα χαρακτηριστικά τους, προκαλούν έντονη ανησυχία.

Η ύφεση, η εκρηκτική ανεργία, οι μειώσεις και οι περικοπές των μισθών, η αυξανόμενη φορολόγηση από ένα κράτος που τείνει να χαρακτηριστεί κοινωνικά άδικο και ολοένα λιγότερο ανταποδοτικό, ο περιορισμός των προνοιακών παροχών και η διόγκωση της φτώχειας, συνθέτουν πλέον την πραγματικότητα μιας αβέβαιης και απειλητικής καθημερινότητας για τους Έλληνες πολίτες. (Απόσπασμα από την Περίληψη Ετήσιας Έκθεσης ΙΝΕΓΣΕΕ 2016). Οι δυσμενείς κοινωνικές προεκτάσεις της κρίσης που βιώνουμε τα τελευταία έξι τουλάχιστον χρόνια, οδηγούν σε διαρκείς απορρυθμίσεις την κοινωνική ζωή και οργάνωση. Παράλληλα κερδίζουν έδαφος εντεινόμενες πρακτικές καταστολής, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ειδικά των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, η ξενοφοβία, ο ρατσισμός και η βία, εντείνοντας το κλίμα φόβου και ανασφάλειας. Τα στοιχεία παραπέμπουν πλέον σε συνθήκες εκτεταμένης αξιακής και ανθρωπιστικής κρίσης, ενώ η πληττόμενη κοινωνική συνοχή αναδεικνύεται το μεγάλο θύμα της.

Η διαμορφούμενη κατάσταση πέρα από το έντονο κοινωνικό αδιέξοδο ή ίσως ακριβώς εξαιτίας του, φαίνεται να πυροδοτεί την ενεργοποίηση μιας σημαντικής μερίδας πολιτών, προβάλλοντας την αναγκαιότητα αλληλέγγυας συσπείρωσης και ανάληψης συλλογικής δράσης. Η παρατηρούμενη ταχεία ανάπτυξη νέων συλλογικοτήτων κοινωνικής αλληλεγγύης οδηγεί στο εύλογο συμπέρασμα ότι κάτω από εξαιρετικά δυσμενείς οικονομικές συνθήκες,

διακινήθηκε ένα εκτεταμένο, λανθάνον τμήμα της κοινωνίας των πολιτών προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι τρέχουσες ανάγκες. Ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, η περιθωριοποίηση που βιώνει μεγάλο μέρος του πληθυσμού λόγω της κρίσης, πέρα από τις δυσμενείς προεκτάσεις της, συντέλεσε ενισχυτικά για την εθελοντική και αυτόνομη αυτό-ρύθμιση μέρους της κοινωνίας, ως αντιστάθμισμα σε όλο αυτό το βίωμα αποκλεισμού και στέρησης δικαιωμάτων και αγαθών.

Η υπαρκτή κινητικότητα ενάντια στις πολιτικές που οδήγησαν τη χώρα στη σημερινή κατάσταση, στέκεται κριτικά και συχνά καταγγελτικά απέναντι στο υπάρχον σύστημα, αφήνοντας ταυτόχρονα, ανοιχτά ερωτήματα σχετικά με τη διαμόρφωση συλλογικής συνείδησης και ταυτότητας, στο πλαίσιο μιας ανανεωμένης πολιτειακής κουλτούρας.

Είναι προφανές λοιπόν, ότι καθώς το Κράτος μοιάζει αμήχανο ή αδύναμο να ανταποκριθεί στις εξαιρετικά διευρυμένες και πιεστικές κοινωνικές ανάγκες, η ανάδυση δικτύων, ομάδων αυτό-οργάνωσης και κινημάτων αλληλεγγύης, νοηματοδοτείται ως πράξη αλληλοβοήθειας, αυτοπροστασίας και αντίστασης στη συντελούμενη κοινωνική καταστροφή. Η εκφραζόμενη διάθεση κοινωνικής αλληλεγγύης περιγράφει τη συναίσθηση και συνειδητοποίηση ατόμων ή ομάδων, ότι είναι μαζί και ακολουθούν κοινή πορεία προς το μέλλον, η οποία οδηγεί στην ευημερία και διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή, όταν βασίζεται στην αλληλοβοήθεια.

Οι διαστάσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα διαμόρφωσαν πέρα από τις συλλογικές αντιδράσεις πολιτών κατά των μέτρων λιτότητας με διαδηλώσεις, απεργιακές κινητοποιήσεις και μαζικές αυθόρμητες συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας σε πλατείες και κοινόχρηστους χώρους, μια σειρά από αυθόρμητες πρωτοβουλίες στήριξης και αλληλοσυμπαράστασης μεταξύ των πληγέντων της κρίσης, όπου το αίσθημα αλληλεγγύης κορυφώθηκε. Το *κίνημα των πλατειών* συντέλεσε στην υλοποίηση σχημάτων άμεσης δημοκρατίας καθώς υιοθέτησε ως πρόταγμα την πεποίθηση πως οι συναινετικές μορφές οριζόντιας οργάνωσης μπορούν να λειτουργήσουν αντιπαραθετικά προς το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα, μέσω διαφορετικών τρόπων συνύπαρξης και διαχείρισης των κοινών. Ως σημείο ορόσημο αυτών των κινητοποιήσεων, δύναται να εκληφθεί το «κίνημα των αγανακτισμένων» στην πλατεία Συντάγματος, το οποίο αν και δεν διέθετε τη δυναμική να διατηρήσει τη συνέχεια του και μια βιώσιμη προοπτική, αναμφίβολα συνέβαλε στη μετατόπιση της κοινής οπτικής και των πολιτικών συσχετισμών της περιόδου.

Ως συναγόμενο αντιλαμβάνεται κανείς, ότι η κρίση αν και αποδιοργανώνει σε ανησυχητικό βαθμό τον κοινωνικό ιστό και τις ανθρώπινες σχέσεις, δύναται ταυτόχρονα υπό προϋποθέσεις, να αποτελέσει δυναμική ευκαιρία επανακαθορισμού βασικών ανθρώπινων αξιών και αναγκών. Ο γόνιμος προβληματισμός και η αναζήτηση λειτουργικότερων τρόπων συλλογικής ζωής που θα βασίζονται στην εμπιστοσύνη, την αμοιβαιότητα, τον

αλληλοσεβασμό, την αποδοχή της διαφορετικότητας και την αλληλεγγύη, μπορούν να είναι μέρος των θετικών απολήξεων της κρίσης

3.2 Επιπτώσεις της κρίσης στο κοινωνικό κράτος

Το αποτέλεσμα της κρίσης κατά την περίοδο 2009-2012, είναι να γινόμαστε μάρτυρες των αρνητικών συνεπειών της, όπως είναι οι χρεοκοπίες και η διακοπή της λειτουργίας επιχειρήσεων, οι μαζικές απολύσεις και διαθεσιμότητες των εργαζομένων, η απειλή απόλυσης σε περίπτωση μη αποδοχής μείωσης του μισθού, η διεύρυνση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και της εκ περιτροπής εργασίας, η σημαντική αύξηση της ανεργίας και η ανησυχητική ύφεση της οικονομίας, και η σοβαρή επιδείνωση του εισοδηματικού και βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων πολιτών (Ρομπόλης, 2013).

Η οικονομική κρίση οδηγεί σε επισφαλή εργασία, ανεργία, και τελικά φτώχεια που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό όλο και περισσότερων ομάδων πράγμα που αποτελεί πηγή για διάφορες ψυχικές διαταραχές (Λιαρόπουλος, 2010).

Ο άμεσος αλλά και μακροπρόθεσμος αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στη φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό ενδέχεται να είναι βαθύς και μεγάλης διάρκειας. Οι πλέον προφανείς συνέπειες εντοπίζονται άμεσα στα πεδία της απασχόλησης και της ανεργίας, ενώ, σε βάθος χρόνου, μέσω ποικίλων διαδρομών, θα επηρεάσουν και ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, στις οποίες, λαμβάνοντας υπόψη τη διάρκεια και την ένταση της οικονομικής ύφεσης, θα προστεθούν και νέες κοινωνικές ομάδες, που σε άλλη περίπτωση, θα έμεναν ανεπηρέαστες (Μπαλούρδος, 2011).

Το φαινόμενο του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας, με τη μορφή, την έκταση και την ένταση που προσλαμβάνει τα τελευταία χρόνια και, κυρίως, μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, αποτελεί φαινόμενο πρωτόγνωρο για την Ελλάδα, μία χώρα που η αλληλεγγύη μεταξύ των άτυπων κοινωνικών δικτύων στήριξης (όπως η οικογένεια) εξακολουθεί να έχει σχετική ισχύ. Εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης, το ζήτημα των ανισοτήτων που σχετίζονται με τη φτώχεια των χαμηλόμισθων και των εργαζόμενων φτωχών, σε συνδυασμό με τις αυξημένες, πλέον, πιθανότητες ένταξης σε ευέλικτα καθεστάτα εργασίας, θα εξακολουθήσουν να οξύνονται σημαντικά (Μπαλούρδος, 2011).

Το κοινωνικό κράτος είναι ένας ζωντανός κοινωνικός θεσμός που αντικειμενικά

λειτουργεί, εξελίσσεται και διαμορφώνεται για να ανταποκριθεί στη δυναμική ικανοποίηση των αναγκών του πληθυσμού. Στο βαθμό, όμως, που οι όροι λειτουργίας και ανάπτυξης του υποτάσσονται στους όρους αναπαραγωγής του καθεστώτος συσσώρευσης, αλλοιώνονται οι εσωτερικές προϋποθέσεις αλλά και οι στρατηγικές του επιδιώξεις (Gough, 2008).

Ειδικότερα για την Ελλάδα είναι ενδιαφέρον να τονισθεί ότι αυτό που θεωρούμε ως κοινωνικό κράτος είναι ένα σύστημα κοινωνικής προστασίας σε μεγάλο ή μικρό βαθμό κατακερματισμένο, εξαρτώμενο θεσμικά και μη θεσμικά, ανορθολογικά και ενοχλητικά από το κράτος, με περιορισμένο σε ποσότητα και ποιότητα επίπεδο παροχών, ανεπαρκές και άνισο φορολογικό σύστημα, ελλιπή χρηματοδότηση, κοινωνικές, διαγενεακές ανισότητες (Ρομπόλης, 2013).

Έτσι, η δομική αυτή αντίφαση του ρόλου, των στόχων και του περιεχομένου του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα, σε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας, χαρακτηρίζει την υπανάπτυξή του, τη διεύρυνση του χάσματος προσδοκιών και αναγκών και την μετατόπιση ως σημαντικού φορέα παροχής κοινωνικής προστασίας στον ιδιωτικό τομέα και στα κοινωνικά δίκτυα (Ρομπόλης, 2013).

Τέλος, το κεντρικό ζήτημα εντοπίζεται στη διερεύνηση και στην απόδειξη ότι η κρίση του κράτους πρόνοιας και η μεταμόρφωσή του σε κράτος φιλανθρωπίας είναι το αποτέλεσμα της διαδικασίας συσσώρευσης, κατά την οποία το κοινωνικό κράτος χρηματοδοτείται μέχρι του σημείου που δεν εμποδίζεται, σε κεφαλαιοκρατικούς όρους, η αναπαραγωγή του κεφαλαίου και ταυτόχρονα δεν φθείρεται η ελάχιστη φυσιολογική ικανότητα της εργατικής δύναμης.

Η παραπάνω παρατήρηση αναδεικνύει ότι η κρίση του κοινωνικού κράτους δεν αποτελεί αυτοτελές πρόβλημα, αλλά παράγωγο αποτέλεσμα των όρων και των συνθηκών αναπαραγωγής του οικονομικού συστήματος (Ρομπόλης, 2013). Κατά συνέπεια, η διαμορφούμενη κοινωνική πολιτική αποτελεί αποτύπωση των ταξικών σχέσεων πάνω στην οικονομική δράση του κοινωνικού κράτους (Brunof, 1983).

3.3 Κοινωνικό κράτος και Νέες Μορφές Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης αποτυπώνεται και σε στοιχεία τόσο προνοιακών οργανισμών, υγειονομικών ερευνητικών ινστιτούτων, όσο και μη κυβερνητικών οργανισμών. Δεδομένης της έλλειψης ενός καθολικού ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος (δίχτυ προστασίας), προβάλλει εύλογα το ερώτημα της αντιμετώπισης των αυξημένων κοινωνικών αναγκών ολόενα και διευρυσμένων ομάδων του πληθυσμού σε συνθήκες δημοσιονομικής προσαρμογής και συρρίκνωσης των κοινωνικών δαπανών (Μπουρίκος & Σωτηρόπουλος, 2014).

Η διεθνώς διαδεδομένη αντίληψη των ερευνητών της Παγκόσμιας Τράπεζας για την κοινωνία πολιτών: «Η κοινωνία πολιτών αναφέρετε σε ευρύ φάσμα μη κυβερνητικών και μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, οι οποίες έχουν παρουσία στην δημόσια ζωή, εκφράζουν τα συμφέροντα και τις αξίες των μελών τους ή άλλων, στηριζόμενων σε ηθικές, πολιτικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές ή φιλανθρωπικές συλλογιστικές βάσεις. Οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών περιλαμβάνουν για παράδειγμα μη κυβερνητικές, τοπικές, φιλανθρωπικές, επαγγελματικές, συνδικαλιστικές, θρησκευτικές ενώσεις ή ιδρύματα» (WordBank 2013).

Η ποσοτική εκτίμηση της κοινωνίας πολιτών μπορεί να ακολουθήσει δυο μονοπάτια προσέγγισης. Το πρώτο μονοπάτι αναφέρεται στην έρευνα του πληθυσμού που δηλώνει ότι συμμετέχει σε εθελοντικές οργανώσεις ή προσφέρει εθελοντικό έργο. Το δεύτερο μονοπάτι αναφέρεται στην καταγραφή των ίδιων των εθελοντικών οργανώσεων (Μπουρίκος, 2013).

Στηριζόμενοι στα ειδικά ευρωβαρόμετρα με περίοδο αναφοράς τον Δεκέμβριο του 2004 και τον Απρίλιο-Μάιο του 2011, δηλαδή πριν την κρίση και μετά το ξέσπασμα της κρίσης, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό του πληθυσμού στη χώρα μας που δηλώνει ότι συμμετέχει ενεργά σε εθελοντικές οργανώσεις/ ή παρέχει εθελοντικό έργο υποχώρησε από το 22% στο 14%,

Ωστόσο, τα ανωτέρω στοιχεία αναφέρονται στον οργανωμένο εθελοντισμό, δηλαδή τον τυπικό εθελοντισμό που λαμβάνει χώρα μέσω ή δια μέσου σωματείων, ιδρυμάτων, αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών, ποικίλων ΜΚΟ. Υπάρχει όμως και η συμμετοχή σε άτυπα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης, σε δραστηριότητες και πρωτοβουλίες ομάδων είτε για αυτοβοήθεια είτε για στήριξη ευάλωτων ατόμων και σε ποικίλες κοινωνικές

δραστηριότητες που κείνται πέρα από την οικογένεια και το νοικοκυριό και ασφαλώς πέρα από το κράτος και την αγορά.

Ήδη προτού εκδηλωθεί η οικονομική κρίση, ΜΚΟ και άτυπες ομάδες προσέφερα κοινωνική προστασία σε ξένους, πρόσφυγες και μετανάστες, οι οποίοι δεν είχαν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας. Η κρίση επέφερε σημαντική αλλαγή στις «ομάδες στόχους» τους, αφού τώρα οι ίδιοι έλληνες εθελοντές, γιατροί, κοινωνικοί λειτουργοί, εκπαιδευτικοί και διοικητικοί υπάλληλοι, άρχισαν να εξυπηρετούν όχι ξένους, αλλά γηγενείς. Οι πολιτικής λιτότητας και ειδικότερα η προσπάθεια μειώσεις του ελλείμματος του προϋπολογισμού έπλεξαν την κρατικά παρεχόμενη κοινωνική προστασία, με μειώσεις συντάξεων και μειώσεις ή κατάργηση διαφόρων κοινωνικών επιδομάτων. Έτσι οξύνθηκαν προϋπάρχουσες ανισότητες(Σωτηρόπουλος, 2017 :99).

Από το 2010 δημιουργήθηκαν αρχικά στις μεγάλες πόλεις και κατόπιν και αλλού μικρές άτυπες ομάδες πολιτών με σκοπό να περιορίσουν τις επιβλαβείς συνέπειες της πτώσης των εισοδημάτων και της ανεργίας και να προσφέρουν κοινωνική αλληλεγγύη σε μέλη τους ή σε τρίτους.

Τα παραδείγματα είναι πολλά. Συγκεκριμένα άτυπες ομάδες δημιούργησαν χώρους ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών μεταξύ των μελών τους, χωρίς χρηματική συναλλαγή. Συγκέντρωσαν τρόφιμα και ρούχα και τα διένειμαν σε νοικοκυριά που τα είχαν ανάγκη. Παρείχαν είδη πρώτης ανάγκης σε αστέγους. Οργάνωσαν τον καθορισμό γειτονιών και φροντίδα δημόσιων χώρων. Επίσης γιατροί και νοσηλευτικό προσωπικό παρείχαν δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε πολίτες που έχασαν την πρόσβασή τους στο ασφαλιστικό σύστημα και στην παροχή περίθαλψης, λόγω διακοπής των ασφαλιστικών εισφορών τους ή αδυναμίας τους να καλύψουν τη συμμετοχή τους στο κόστος των φαρμάκων(Σωτηρόπουλος, 2017 :100).

Οι δράσεις αυτές της κοινωνίας πολιτών μπορούν να ταξινομηθούν σε επτά κατηγορίες.

1. Κατά περίπτωση διανομή τροφίμων από επαγγελματικούς συλλόγους.

Διάφορες επαγγελματικές ομάδες έχουν δραστηριοποιηθεί για την παροχή τροφίμων σε πολίτες που εκδηλώνουν σχετικό ενδιαφέρον. Οι προσπάθειες αυτές, εκτός από ένδειξη κοινωνικής αλληλεγγύης, αποτελούν και ενέργειες δημοσιοποίησης προβλημάτων των οικείων επαγγελματικών συλλόγων. Για παράδειγμα, παραγωγοί και λιανοπωλητές λαϊκών αγορών προβαίνουν σε συχνές διανομές τροφίμων σε συμπολίτες, τόσο σε κεντρικά

σημεία των πόλεων, όσο και κατά τη διάρκεια λειτουργίας των λαϊκών αγορών. Η προσέλευση ενδιαφερομένων είναι σημαντική, όμως η διαχείριση της εν λόγω διανομής δε σέβεται την αξιοπρέπεια και την ανάγκη προστασίας των προσωπικών δεδομένων των ωφελούμενων (Στεργίου, 2013).

2. Συστηματική διανομή τροφίμων: Από τα παραδοσιακά συσσίτια στα κοινωνικά παντοπωλεία

Το πεδίο αυτό γνωρίζει σημαντική αύξηση, τόσο σε επίπεδο καλυπτόμενων πληθυσμιακών ομάδων (φτωχοί, οικογένειες σε κρίση, άστεγοι, μαθητές), όσο και εύρους εμπλεκόμενων φορέων. Δίπλα στον κυρίαρχο ρόλο της Εκκλησίας, μια ιδέα που αναπτύχθηκε ως καινοτομικό κοινωνικό πρόγραμμα στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (κοινωνικό παντοπωλείο), συγκέντρωσε την προσοχή εθελοντών, δήμων, συλλόγων, συνδικάτων, απέκτησε θεσμική κατοχύρωση σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και εξελίσσεται στο πιο διαδεδομένο νέο προνοιακό πρόγραμμα στην Ελλάδα της κρίσης.

3. Διαμεσολάβηση μεταξύ παραγωγών-καταναλωτών για την προμήθεια τροφίμων με χαμηλότερο κόστος

Οι πρωτοβουλίες αυτές ξεκίνησαν από άτυπες εθελοντικές ομάδες και έγιναν εν συνεχεία πεδίο συστηματικής δραστηριότητας εθελοντικών οργανώσεων, κινήσεων πολιτών, εφημερίδων, ακόμα και Δήμων. Το διαδίκτυο ευνόησε την καταγραφή αιτημάτων-παραγγελιών, αλλά και τη διανομή των προϊόντων των παραγωγών με έναν σχετικά συστηματοποιημένο τρόπο.

4. Εναλλακτικά δίκτυα ανταλλακτικής οικονομίας- τράπεζες χρόνου

Η δημιουργία ανταλλακτικών δικτύων οικονομίας στηρίζεται συνήθως στη χρήση ενός εναλλακτικού νομίσματος, με το οποίο τα μέλη έχουν συναλλαγές μεταξύ τους. Κάθε μέλος ανταλλάσει διαδικτυακά προϊόντα και υπηρεσίες με τα άλλα μέλη, ενώ διοργανώνονται και ανταλλακτικά παζάρια. Τα δίκτυα αυτά είναι ανοιχτής πρόσβασης και διευκολύνουν την ανταλλαγή αγαθών χωρίς χρήματα. Στο πεδίο των ανταλλακτικών δικτύων συναντάμε τη μεγαλύτερη αύξηση προνοιακού εθελοντισμού, καθώς από τα 25 καταγεγραμμένα δίκτυα, τα 23 δημιουργήθηκαν την περίοδο της κρίσης και μόλις 2 λειτουργούσαν πριν την κρίση.

5. Κοινωνικά ιατρεία και κοινωνικά φαρμακεία

Κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία λειτουργούσαν πριν την κρίση, που παρείχαν φροντίδα σε μετανάστες, πρόσφυγες και άστεγους. Σήμερα, κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία λειτουργούν υπό την σκέπη ΜΚΟ και εθελοντικών κινήσεων πολιτών και για τον υπόλοιπο πληθυσμό, ενώ και αυτή η δομή εντάχθηκε στη δράση για το εθνικό δίκτυο άμεσης κοινωνικής παρέμβασης που χρηματοδοτείται από το ΕΣΠΑ και λειτουργεί με τη σύμπραξη ο.τ.α. ή ν.π.δ.δ. με φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

6. Κοινωνικά φροντιστήρια

Ομάδες εθελοντών- εκπαιδευτικών, ΜΚΟ, Δήμοι και η Εκκλησία έχουν εμπλακεί ενεργά στην ίδρυση και λειτουργία κοινωνικών φροντιστηρίων με σκοπό την δωρεάν παροχή εκπαιδευτικής αρωγής σε μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οικογένειες των οποίων, λόγω των δύσκολων οικονομικών συνθηκών που έχουν δημιουργηθεί, δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στα συγκεκριμένα έξοδα. Η παρεχόμενη εκπαιδευτική αρωγή προέρχεται από εθελοντές εκπαιδευτικούς.

7. Ομάδες αυτό-βοήθειας, αυτοδιαχειριζόμενοι αγροί και λαχανόκηποι

Η ανάγκη εξασφάλισης βασικών διατροφικών προϊόντων σε συνδυασμό με την ανάδειξη της αξίας της αυτοδιαχείρισης και της τοπικής παραγωγής έχει αποτελέσει πεδίο ανάπτυξης πρωτοβουλιών άτυπων ομάδων. Οι αυτό-διαχειριζόμενοι αγροί υπήρξαν το πρότυπο για την ένταξη ενός νέου κοινωνικού προγράμματος στο εθνικό δίκτυο άμεσης αντιμετώπισης της φτώχειας (Μπουρίκος, 2013).

Η χαρτογράφηση των κοινωνικών πρωτοβουλιών μάς οδηγεί στο συμπέρασμα περί αύξησης των εισροών εθελοντικής συμμετοχής, τόσο από το υπάρχον απόθεμα προνοιακού εθελοντισμού, όσο και από την ανάπτυξη νέων εθελοντικών ομάδων (τυπικών και άτυπων) με ποικιλία πηγών πόρων και υψηλό βαθμό θεσμοποίησης. Η ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών εκδηλώθηκε επίσης με μεγάλη δικτύωση ατόμων και ομάδων που ενεργοποιήθηκαν στην παροχή κοινωνικής προστασίας. Η δικτύωση προσέλαβε τον χαρακτήρα κοινωνικής αλληλεγγύης «από τα κάτω». Δημιουργήθηκαν ομάδες αλληλοβοήθειας, δίκτυα συλλογής και διανομής προϊόντων πρώτης ανάγκης σε φτωχές και κοινωνικά αποκλεισμένες κατηγορίες του πληθυσμού. Συγκροτήθηκαν ομάδες εθελοντών που παρείχαν προνοιακές, ιατροφαρμακευτικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες, χωρίς επίσημη νομική μορφή των εμπλεκόμενων ομάδων και χωρίς παρέμβαση του κράτους.

Στηρίζονταν σε εθελοντική εργασία και χρηματοδότηση από προγράμματα και κοινωνικά
ιδρύματα(Σωτηρόπουλος, 2017).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Σκοπός της μελέτης

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η περιγραφή των διαστάσεων που έχει πάρει ο εθελοντισμός και οι εθελοντικές οργανώσεις τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα την περίοδο της οικονομικής κρίσης, καθώς και τις νέες μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης που έχουν αναδυθεί μέσα από την οπτική των ίδιων των εθελοντών. Παράλληλα, διερευνήθηκε την συγκεκριμένη περίοδοτους λόγους και τους βαθμό ικανοποίηση των εθελοντών από την εθελοντική τους εργασία. Επίσης διερευνήσαμε το είδος που προσφέρουν εθελοντική εργασία π.χ χρήματα, τρόφιμα, ρούχα και εθελοντική αιμοδοσία και αν δραστηριοποιούνται σε Νέες Μορφές Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Επίσης εστιάσαμε στο Δημογραφικό προφίλ των εθελοντών και την διάρκεια ενασχόλησης με τον εθελοντισμό.

4.2 Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων

Για τον εθελοντισμό και την οικονομική κρίση προέκυψαν τα παρακάτω διερευνητικά ερωτήματα. Μέσω του εμπειρικού μέρους της εργασίας διερευνήσαμε:

- ✓ Το δημογραφικό προφίλ των εθελοντών (φύλο, ηλικία, εθνοτική καταγωγή, θρήσκευμα, μορφωτικό επίπεδο, προσωπική και εργασιακή κατάσταση, κλπ).
- ✓ Το είδος της εθελοντικής εργασίας (επίσημη ή ανεπίσημη) και στην περίπτωση του επίσημου εθελοντισμού,είδος οργανώσεων στις οποίες παρέχεται η εθελοντική εργασία, στην περίπτωση του ανεπίσημου εθελοντισμού συνηθέστεροι τρόποι και τομείς ενασχόλησης.
- ✓ Ο χρόνος που αφιερώνουν στην εθελοντική εργασία.
- ✓ Δημιουργία του φορέα στον οποίο προσφέρει εθελοντική εργασία κατά το διάστημα της κρίσης.
- ✓ Πόσο επηρέασε η οικονομική κρίση την επιλογή τους να γίνουν εθελοντές.

- ✓ Αν θεωρούν αναγκαίο τον εθελοντισμό το διάστημα της κρίσης.
- ✓ Σε ποιο βαθμό η ανεργία έχει επηρεάσει τη συμμετοχή σε εθελοντικές δραστηριότητες (θετικά ή αρνητικά).
- ✓ Αν πιστεύουν ότι να νέα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης που έχουν αναδυθεί μέσα από την οικονομική κρίση θα έχουν διάρκεια.

4.3 Πληθυσμός

Ο πληθυσμός στον οποίο απευθύνεται η έρευνα είναι ενεργοί εθελοντές που συμμετέχουν σε εθελοντικές οργανώσεις της Περιφέρειας Αττικής.

4.4 Δειγματοληψία

Η μη-τυχαία δειγματοληψία ονομάζεται κάθε διαδικασία λήψης δείγματος που δεν επιτρέπει τον υπολογισμό της πιθανότητας κάθε ατόμου του πληθυσμού να συμπεριληφθεί στο δείγμα. Μερικές από τις συνηθισμένες διαδικασίες μη-τυχαίας είναι αυτές που χρησιμοποιήσαμε για να επιλέξουμε το δείγμα μας.

Για να συλλέξει το δείγμα χρησιμοποιήσα τη δειγματοληψία ευκολίας όπου συνίσταται όταν το δείγμα είναι ένα τμήμα του πληθυσμού που λαμβάνεται για έρευνα εξ αιτίας της εύκολης διάθεσης του. Συνεπώς, το δείγμα δεν επιλέγεται ούτε με πιθανότητα, ούτε με λογική (κρίση), αλλά με κριτήριο το πόσο εύκολα μπορεί να είναι διαθέσιμο.

Ένα δείγμα που είναι απλώς μια εύκολα διαθέσιμη φέτα του πληθυσμού μπορεί μόλις και μετά βίας να είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού. Η δειγματοληψία ευκολίας είναι όμως πολύ χρήσιμη σε μελέτες. Μπορούν να ελεγχθούν διάφορα ερωτήματα ή υποθέσεις και να ληφθούν αρχικές πληροφορίες με ένα τέτοιο δείγμα, προτού αποφασισθεί το τελικό σχέδιο δειγματοληψίας. (Μπένος, 1991).

Η άλλη μέθοδος που πραγματοποιήθηκε για ήταν η δειγματοληψία χιονοστιβάδας. Η δειγματοληψία χιονοστιβάδας είναι ειδική μέθοδος μη πιθανοτήτων που χρησιμοποιείται όταν το επιθυμητό χαρακτηριστικό είναι πολύ σπάνιο. Το δείγμα με αυτή τη μέθοδο συλλέγεται σταδιακά. Αρχικά εντοπίζονται και επιλέγονται ο πρώτοι συμμετέχοντες και εκείνοι παραπέμπουν με τη σειρά τους σε άλλα άτομα που γνωρίζουν και τα οποία πληρούν τα κριτήρια επιλογής των ερευνητών. Αυτή η μέθοδος προϋποθέτει να αρχίσει ο συνεντευκτής με ένα δείγμα που περιλαμβάνει ένα περιορισμένο αριθμό ατόμων στα

οποία προσθέτει άλλα άτομα, με τα οποία τα πρώτα βρίσκονται σε κάποια σχέση και ούτω κάθεξής έως ότου συμπληρωθεί το δείγμα. (Διαμαντόπουλος, 2012)

Με την σύμπραξη εθελοντών παραπεμφθήκαμε σε άλλους εθελοντές για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Επίσης υπήρχαν και άτομα «κλειδιά» που ήταν υψηλά στελέχη στις οργανώσεις που απευθυνθήκαμε και με τη βοήθειά τους μας παρέπεμψαν και αυτοί σε άλλους εθελοντές για καλύτερη συνεργασία.

4.5 Ερευνητικό εργαλείο.

Το εργαλείο της έρευνας που επιλέχθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Σε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο, όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα απαντούν στις ίδιες ακριβώς ερωτήσεις, οι οποίες έχουν τεθεί με την ίδια ακριβώς σειρά. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ερωτήσεις διχοτομημένες, πολλαπλών επιλογών και κλίμακας. Το ερωτηματολόγιο περιέχει κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις με στις εξής 2 θεματικές ενότητες:

Η πρώτη περιλαμβάνει ερωτήσεις για την εθελοντική δράση του ερωτώμενου.

Η δεύτερη περιλαμβάνει τα κοινωνικό δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Στην πρώτη ενότητα το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 15 ερωτήσεις από τις οποίες οι 3 είναι ανοιχτές. Στην δεύτερη ενότητα το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 9 ερωτήσεις από τις οποίες οι 2 είναι ανοιχτές.

4.6 Διαδικασία συλλογής των στοιχείων

Η διαδικασία συλλογής των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε με διάφορους τρόπους. Ο πιο συχνός ήταν να επικοινωνώ τηλεφωνικά με τους φορείς ρωτώντας για τον αριθμό των εθελοντών που έχουν στην οργάνωσή τους. Στη συνέχεια ορίζαμε μια συνάντηση με τους υπευθύνους των φορέων ζητώντας τους να παραδώσουν εκείνοι τα ερωτηματολόγια στους εθελοντές. Οι εθελοντές τα επέστρεφαν στον υπεύθυνο και εκείνος με τη σειρά του μας ενημέρωνε να τα παραλάβουμε. Αυτή η διαδικασία ήταν αρκετά χρονοβόρα, καθώς πολλοί εθελοντές δεν πήγαιναν συχνά στην οργάνωση-φορέα. Μια άλλη διαδικασία που χρησιμοποιήσαμε ήταν να παρευρεθούμε στις συναντήσεις που έκαναν οι εθελοντές και να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια κατά τη διάρκεια της

συνάντησης. Αρκετές ήταν οι φορές που οι ίδιοι οι εθελοντές με παρέπεμπαν σε άτομα που γνώριζαν και ήταν εθελοντές.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΓΚΥΡΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ ΑΝΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

	Όνομασία φορέα	Αριθμός συμπληρωμένων ερωτηματολογίων
1	18 Άνω - Θεατρική ομάδα	1
2	Atenistas	1
3	YouthnetHellas	1
4	Ανοιχτή Αγκαλιά	3
6	Ανοιχτή Πόρτα	1
7	Αρωγή Κέντρο Ατόμων με Αναπηρία	13
8	Γιατροί του Κόσμου	2
9	Γιατροί Χωρίς Σύνορα	1
10	Ειδική Θεραπευτική Μονάδα Αυτιστικών – Παιδών	1
11	Εκπαίδευση	2
12	ΕΛΕΠΑΠ	3
13	Ελληνική Εταιρεία για την Σκλήρυνση Κατά Πλάκας	2
14	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΙΓΝΙΟΘΗΚΗΣ	1
15	Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός	1
16	Εργαστήρι	4
17	ΚΕΘΕΑ	5
18	Κέντρο Συμβουλευτικής και Ψυχολογικής Υποστήριξης	3
19	Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου Λυκόβρυσης	7
20	Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου Μεταμόρφωσης	2
21	Κοινωνικό Φαρμακείο του Δήμου Μεταμόρφωσης	1
22	Κιβωτός του Κόσμου	1
23	Μεταδρασή	3
24	ΜΚΟ Το Σπίτι της Ελς	4
25	Οι Φίλοι του Παιδιού	10
26	ΠΙΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΟΝΕΩΝ & ΚΗΛΕΜΟΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ	2
27	Πολυιατρία του Δήμου Λυκόβρυσης- Πεύκης	3
28	ΠΡΑΞΙΣ	6
29	Σύμμαχοι Υγείας	2
30	Το χαμόγελο του Παιδιού	4

Σύνολο 90 ερωτηματολόγια

4.7 Δυσκολίες για την πραγματοποίηση της μελέτης

Κατά τη συγγραφή του θεωρητικού μέρους και την υλοποίηση της έρευνας συνάντησα τις παρακάτω δυσκολίες. Η ελληνική βιβλιογραφία για το θέμα του εθελοντισμού και ιδιαίτερα για τις νέες μορφές εθελοντισμού και κοινωνικής αλληλεγγύης ήταν περιορισμένη. Επίσης περιορισμένη ήταν η βιβλιογραφία για τη σχέση οικονομικής κρίσης και εθελοντισμού.

4.8 Στατιστική Ανάλυση

Κωδικοποίησα όλες τις απαντήσεις των ερωτώμενων προκειμένου να διευκολυνθώ κατά την στατιστική ανάλυση των δεδομένων. Καταχώρησα όλες τις κωδικοποιημένες απαντήσεις στη βάση δεδομένων που δημιουργήσαμε με τη χρήση του προγράμματος SPSS έκδοση 18.0. Στα πλαίσια της στατιστικής ανάλυσης παρουσιάστηκαν οι κατανομές συχνότητας (frequency distributions) για την περιγραφική ανάλυση του συνόλου των ερωτήσεων τα οποία μέσω πινάκων εκφράζουν την συχνότητα και το ποσοστό επί %. Επίσης, παρατίθενται διαγραμματικές απεικονίσεις με την χρήση των bar charts.

Επαγωγική Στατιστική Ανάλυση χρησιμοποίησα Pearson Correlation με σκοπό να αναδείξω την γραμμική συσχέτιση την υπό εξέταση μεταβλητών και να επιβεβαιώσω την ερευνητική μου υπόθεση με κριτήριο $p\text{-value} < 0,05$ ή 5%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό παρατίθενται ορισμένοι πίνακες συχνοτήτων των αποτελεσμάτων της έρευνας, ενώ στη συνέχεια παρουσιάζονται συσχετίσεις μεταβλητών που ήταν στατιστικά σημαντικές. Από τους πίνακες που προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση στο κυρίως κείμενο της διπλωματικής παρουσιάζω εκείνους που θεωρώ τους πλέον σημαντικούς για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τους στόχους και τα ερευνητικά ερωτήματα, ενώ οι υπόλοιποι περιλαμβάνονται σε παράρτημα στο τέλος της εργασίας.

5.1 Τα χαρακτηριστικά των εθελοντικών φορέων και της δικής τους συμμετοχής

Πίνακας 1: Τομέας στον οποίο ανήκει η οργάνωση/φορέας

	N	%
Κράτος	32	27,0
Εκκλησία	2	7,0
ΜΚΟ	51	54,0
Ιδιωτικό κερδοσκοπικό	2	2,0
Δεν γνωρίζω	3	8,5
Σύνολο	90	100,0

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας οι περισσότεροι από τους εθελοντές του δείγματος συμμετείχαν σε φορέα/οργάνωση του ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού τομέα (ΜΚΟ) με ποσοστό(54%).

Πίνακας2: Περίοδος δημιουργίας του φορέα

	N	%
Περίοδος κρίσης	19	21,1
Υπήρχε από παλιά	71	78,9
Σύνολο	90	100,0

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι περισσότεροι φορείς υπήρχαν από παλιά με ποσοστό (78,9%), ενώ λόγω της κρίσης δημιουργήθηκε το (21,1%) των φορέων.

Πίνακας3 : Αντικείμενο του φορέα

	N	%
Τρίτη ηλικία	4	4,0
Παιδική προστασία	19	21,0
Αναπηρία	26	28,9
Υγεία	11	12,2
Ψυχική υγεία	5	5,6
Μετανάστες	10	11,1
Εξαρτήσεις	7	7,8
Ανθρώπινα δικαιώματα	7	7,8
Άλλο πεδίο	1	1,1
Σύνολο	90	7,0

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι εθελοντές με ποσοστό 28,9% απάντησαν θετικά ότι ο συγκεκριμένος φορέας δραστηριοποιείται σε Αναπηρία.

Πίνακας4 : Διαδικασία συμμετοχής στο συγκεκριμένο φορέα/οργάνωση

	N	%
Προσέγγιση από τον φορέα	15	16,7
MME	15	16,7
Φίλους/γνωστούς	40	44,4
Δήμο/τοπική κοινότητα	12	13,3
Εάν άλλο τρόπο, ποιόν	8	8,9

Όπως φαίνεται από τους συγκεκριμένους πίνακες το 44,4% των ερωτώμενων δηλώνει ότι η απόφαση τους να γίνουν εθελοντές επηρεάστηκε από το φιλικό τους περιβάλλον. Το 16,7% αναφέρει ότι τους προσέγγισαν άτομα από την οργάνωση-φορέα. Το 16,7% αναφέρει ότι το έμαθαν από τα MME.

Πίνακας5 – Νέα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης στα οποία δραστηριοποιείται

	N	%
Κοινωνικά Ανταλλακτικά δίκτυα	3	2,9
Τράπεζα χρόνου	1	1,0
Κοινωνικά ιατρεία	5	4,9
Κοινωνικά Φαρμακεία	7	6,8
Κοινωνικά φροντιστήρια	5	4,9
Ομάδες αυτοβοήθειας	10	9,7
Αγροί και λαχανόκηποι	2	1,9
Άλλο δίκτυο	3	2,9
Κανένα	67	65,0

Πίνακας 6 –Άλλες μορφές εθελοντισμού στις οποίες συμμετέχουν

	N	%
Χρήματα	33	22,1
Τρόφιμα	40	26,8

Ρούχα	42	28,2
Εθελοντής Αιμοδότης	23	15,4
Άλλοι τρόποι	11	7,4

Πίνακας 7 –Επίδραση της οικονομικής κρίσης στην απόφαση για εθελοντική εργασία

	N	%
Καθόλου	32	35,6
Ελάχιστα	16	17,8
Μέτρια	16	17,8
Πολύ	26	28,9
Σύνολο	90	100,0

Εδώ φαίνεται ότι το ποσοστό (35,6%) των εθελοντών δεν επηρεάστηκε καθόλου από την οικονομική κρίση για την επιλογή τους να προσφέρουν εθελοντική εργασία, ενώ οι εθελοντές που επηρεάστηκαν από λίγο έως πολύ είναι 64,5%.

Πίνακας 8 –Σχέση της εργασίας ή του αντικείμενου σπουδών του ερωτώμενου με την εθελοντική εργασία

	N	%
Ναι	44	48,9
Όχι	46	51,1
Σύνολο	90	100,0

Στην ερώτηση αν σχετίζεται η εργασία σας ή αυτό που σπουδάσατε με την εθελοντική εργασία το 51,1 δηλώνει πως δεν σχετίζεται, ενώ το 48,9%ότι συσχετίζεται.

Πίνακας 9 – Η πρώτη φορά ενασχόλησης με τον εθελοντισμό

	N	%
Ναι	38	42,2
Όχι	52	57,8
Σύνολο	90	100,0

Το 57,8 του δείγματος αναφέρει ότι συμμετείχε σε κάποιας μορφής εθελοντισμό από παλιά. Ενώ 42,2% του δείγματος αναφέρει ότι πρώτη φορά ασχολείται με τον εθελοντισμό.

Πίνακας 10 –Διάρκεια προσφοράς εθελοντικής εργασίας

	N	%
Λιγότερο από 6 μήνες	9	10,0
6-12 μήνες	29	32,2
1-2 χρόνια	13	14,4
Πάνω από 2 χρόνια	39	43,3
Σύνολο	90	100,0

Όσον αφορά το χρονικό διάστημα που προσφέρουν εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα-οργάνωση το 43,% απάντησε πάνω από 2 χρόνια. Το 32,2 % απάντησε ότι προσφέρει εθελοντική εργασία 6-12 μήνες. Το 14,4% απάντησε 1-2 χρόνια.

Πίνακας 11– Χρόνο που αφιερώνουν στην εθελοντική εργασία

	N	%
Κάποιες φορές το χρόνο	12	13,3
1-2 φορές το μήνα	29	32,2
1-2 φορές την εβδομάδα	42	46,7
Σχεδόν καθημερινά	7	7,8
Σύνολο	90	100,0

Το 46,7% του δείγματος δήλωσε ότι ασχολείται σε εβδομαδιαία βάση προσφέροντας εθελοντική εργασία. Το 32,2% απάντησε ότι αφιερώνει χρόνο 1-2 φορές το μήνα. Ενώ σχεδόν καθημερινά το 7,8% και τέλος το 13,3% κάποιες φορές το χρόνο.

Πίνακας 12– Βαθμός ικανοποίησης από τον συγκεκριμένο φορέα

	N	%
Μέτρια	14	15,6
Πολύ	24	26,7
Αρκετά	24	26,7
Πάρα πολύ	28	31,1
Σύνολο	90	100,0

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει πως οι εθελοντές θεωρούν ότι είναι ικανοποιημένοι από το συγκεκριμένο φορέα αρκετά έως πάρα πολύ με ποσοστό (57,8%).

5.2 Κοινωνικο/δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Πίνακας 13: Κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο

	N	%
Άνδρας	14	15,6
Γυναίκα	76	84,4
Σύνολο	90	100,0

Από τους 90 ερωτώμενους που συμμετείχαν στο δείγμα της έρευνας, το 84,4% ήταν γυναίκες, ενώ οι άνδρες του δείγματος αντιπροσωπεύουν το 15,6% .

Πίνακας 14: Ηλικιακές Ομάδες

	N	%
1 (17-26)	69	34,5
2 (27-36)	63	31,5
3 (37-46)	35	17,5
4 (47-56)	20	10,0
5 (57-67)	4	2,0
Σύνολο	200	100,0

Στο δείγμα παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό των εθελοντών είναι κάτω των 36 ετών (66%).

Πίνακας 15: Επίπεδο εκπαίδευσης

	N	%
Μερικές τάξεις του Δημοτικού	1	1,1
Απολυτήριο Δημοτικού	1	1,1
Απολυτήριο Γυμνασίου ή Τεχνικής Σχολής	2	2,2
Απολυτήριο Λυκείου	11	12,2
ΙΕΚ ή άλλο Μεταλυκειακό επίπεδο	2	2,2
Πτυχίο ΤΕΙ / Πανεπιστημίου	48	53,3
Μεταπτυχιακό/διδακτορικό	25	27,8
Σύνολο	90	100,0

Από τον πίνακα 3 προκύπτει ότι τα περισσότερα άτομα 48 με ποσοστό 53,3% έχουν Πτυχίο ΤΕΙ ή Πανεπιστημίου.

Πίνακας 16: Τόπος γέννησης

	N	%
Χωριό	2	2,2
Κωμόπολη	4	4,4
Πόλη	16	17,8
Μεγάλο αστικό συγκρότημα	68	75,6
Σύνολο	90	100,0

Από τον πίνακα 4 παρατηρούμε πως ο τόπος γέννησής τους είναι κυρίως μεγάλο αστικό συγκρότημα (75,6%).

Πίνακας 17: Οικογενειακή κατάσταση

	N	%
Άγαμος	24	26,7
Άγαμος με σύντροφο	11	12,2
Έγγαμος	38	42,2
Διαζευγμένος/σε διάσταση	8	8,9
Χήρος	5	5,6
Συμβίωση χωρίς γάμο	4	4,4
Σύνολο	90	100,0

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 5 οι περισσότεροι εθελοντές είναι έγγαμοι σε ποσοστό 42,2%. Το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό είναι οι άγαμοι με 31,0%. Επίσης, 43 εθελοντές δεν είχαν παιδιά σε ποσοστό 47,8%. Ενώ αυτοί που είχαν παιδιά είναι σε ποσοστό 51,1%, ένα παιδί 26,7%, δύο παιδιά 18,9%, τρία παιδιά 3,3% και τέσσερα παιδιά 2,2%.

Πίνακας 18: Εργάζεστε

	N	%
Εργαζόμενος	47	52.2
Άνεργος	18	20.0
Νοικοκυρά	7	7.8
Φοιτητής	2	2.2
Συνταξιούχος	15	16.7
Σύνολο	90	100.0

Στην ερώτηση αν εργάζεστε οι εθελοντές απάντησαν σε ποσοστό 52,2% ότι εργάζονται. Το 20% δήλωσε ότι δεν εργάζεται.

Πίνακας 19: Πόσο καιρό άνεργος

Ομάδα ανά Μήνες	N	%
1 (1-12)	17	17,7

2 (13<)	3	3,3
		21,1
Σύνολο	19	100,0

Οι άνεργοι είναι χωρίς εργασία από δύο έως είκοσι τέσσερις μήνες. Οι περισσότεροι άνεργοι είναι χωρίς εργασία από ένα μέχρι δώδεκα μήνες σε ποσοστό 17,7%.

Πίνακας 20: Το μηνιαίο ατομικό σας εισόδημα

	N	%
0-399 το μήνα	23	25,6
400-799 το μήνα	23	25,6
800-1199 το μήνα	33	36,7
120 και άνω το μήνα	11	12,2
Σύνολο	90	100,0

Το μεγαλύτερο ποσοστό 36,7% των εθελοντών απάντησε πως το εισόδημα τους είναι πάνω από 800 ευρώ το μήνα.

5.3 Συσχετίσεις μεταβλητών

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των συσχετίσεων μεταξύ οικογενειακής κατάστασης με το χρόνο που αφιερώνουν οι εθελοντές στον φορέα σε σχέση με το φύλο την ηλικία, το ατομικό εισόδημα. Ακόμη παρουσιάζεται η συσχέτιση ανεργίας με την απόφαση να προσφέρουν εθελοντική εργασία.

Στην παρούσα ενότητα πραγματοποιείται ανάλυση με την χρήση της εντολής Crosstabs ώστε να προκύψει ο παρακάτω Πίνακας 21, σύμφωνα με τα αποτελέσματα που μας δίνει, παρατηρούμε ότι έχουμε 24 άτομα που είναι άγαμοι το 12,2% των οποίων αφιερώνουν 1-2 φορές την εβδομάδα χρόνο στην εθελοντική εργασία.

Πίνακας 21.

Συσχέτιση οικογενειακής κατάστασης με πόσο χρόνο αφιερώνουν στον φορέα.

B6.Οικογενειακή κατάσταση αυτή την περίοδο:	A13. Πόσο χρόνο περίπου αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;				Σύνολο
	Κάποιες φορές το χρόνο	1-2 φορές το μήνα	1-2 φορές τη βδομάδα	Σχεδόν καθημερινά	
Άγαμος	4 4.4%	11 12.2%	9 10.0%	0 .0%	24 26.7%
Άγαμος με σύντροφο	1 1.1%	4 4.4%	4 4.4%	2 2.2%	11 12.2%
Έγγαμος	6 6.7%	10 11.1%	17 18.9%	5 5.6%	38 42.2%
Διαζευγμένος/σε διάσταση	1 1.1%	2 2.2%	5 5.6%	0 .0%	8 8.9%
Χήρος/α	0 .0%	1 1.1%	4 4.4%	0 .0%	5 5.6%
Συμβίωση χωρίς γάμο	0 .0%	1 1.1%	3 3.3%	0 .0%	4 4.4%
Σύνολο	12 13.3%	29 32.2%	42 46.7%	7 7.8%	90 100.0%

Όπως βλέπουμε και από το ιστόγραμμα 38 εθελοντές που είναι έγγαμοι το 18,9% των οποίων αφιερώνουν 1-2 φορές την εβδομάδα χρόνο στην εθελοντική εργασία. Παρατηρούμε ότι οι έγγαμοι παρόλο των οικογενειακών τους υποχρεώσεων αφιερώνουν αρκετό χρόνο προσφέροντας εθελοντική εργασία σε εβδομαδιαία βάση.

Στη συνέχεια με την βοήθεια της επαγωγικής στατιστικής και ειδικότερα με την χρήση του γραμμικού συντελεστή συσχέτισης Pearson θα αναδειχθεί η ύπαρξη συσχέτισης των υπό εξέταση μεταβλητών οικογενειακή κατάσταση και χρόνος που αφιερώνουν στην εθελοντική εργασία. Από τα αποτελέσματα του παρακάτω προκύπτει ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ οικογενειακής κατάστασης και του χρόνου που αφιερώνουν οι εθελοντές στον φορέα εφόσον το κριτήριο p-value = 0,083 είναι μεγαλύτερο του ορίου του 0,05 ή 5%. Οπότε, δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις δυο

μεταβλητές. Οπότε η οικογενειακή κατάσταση των εθελοντών δεν επηρεάζει το χρόνο που διαθέτουν στην εθελοντική τους δράση (Pearson Correlation = 0,184, p-value = 0,083).

	Οικογενειακή κατάσταση αυτή την περίοδο:	Πόσο χρόνο περίπου αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;
Οικογενειακή κατάσταση αυτή την περίοδο:	1	.184
		.083 > 0.05
Σύνολο	90	90
Πόσο χρόνο περίπου αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;	.184	1
	.083	
Σύνολο	90	90

Πίνακας 22.

Αν η επαγγελματική κατάσταση των εθελοντών έπαιξε ρόλο στην απόφασή σας να προσφέρετε εθελοντική εργασία αυτή την περίοδο

	Α9. Η οικονομική κρίση έπαιξε ρόλο στην απόφασή σας να προσφέρετε εθελοντική εργασία αυτή την περίοδο;				Σύνολο
	Καθόλου	Ελάχιστα	Μέτρια	Πολύ	
B8. Είστε αυτή την περίοδο;					
Εργαζόμενος	14 15.6%	8 8.9%	8 8.9%	17 18.9%	47 52.2%
Ανεργος	6 6.7%	5 5.6%	5 5.6%	3 3.3%	19 21.1%
Νοικοκυρά	5 5.6%	0 .0%	1 1.1%	1 1.1%	7 7.8%
Φοιτητής	0 .0%	0 .0%	1 1.1%	1 1.1%	2 2.2%
Άλλο	7 7.8%	3 3.3%	1 1.1%	4 4.4%	15 16.7%

Σύνολο	32	16	16	26	90
	35.6%	17.8%	17.8%	28.9%	100.0%

Όπως παρατηρούμε από το Πινάκα 22 το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος είναι εργαζόμενοι και απάντησαν ότι αυτό επηρέασε πολύ την απόφασή τους να προσφέρουν εθελοντική εργασία την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Στη συνέχεια με την βοήθεια της επαγωγικής στατιστικής και ειδικότερα με την χρήση του γραμμικού συντελεστή συσχέτισης Pearson θα αναδειχθεί ότι δεν υπάρχει συσχέτιση των μεταβλητών επαγγελματική κατάσταση των εθελοντών αν έπαιξε ρόλο στην απόφασή σας να προσφέρετε εθελοντική εργασία αυτή την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Πίνακας 23.

Αν η ηλικία επηρεάζει το χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση;

	Α12. Πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα-οργάνωση;				Σύνολο
	Λιγότερο από 6 μήνες	6-12 μήνες	1-2 χρόνια	Πάνω από 2 χρόνια	
B2. Ηλικία 18-29	5 5.6%	11 12.2%	5 5.6%	7 7.8%	28 31.1%
30-39	2 2.2%	13 14.4%	7 7.8%	3 3.3%	25 27.8%
40-49	1 1.1%	3 3.3%	1 1.1%	9 10.0%	14 15.6%
50-59	1 1.1%	1 1.1%	0 .0%	10 11.1%	12 13.3%
60-69	0 .0%	1 1.1%	0 .0%	9 10.0%	10 11.1%
70-79	0 .0%	0 .0%	0 .0%	1 1.1%	1 1.1%
Σύνολο	9 10.0%	29 32.2%	13 14.4%	39 43.3%	90 100.0%

Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι ηλικίας από 18-29 ετών (31,1% του δείγματος). Πιο συγκεκριμένα η πληθυσμιακή ηλικία από 18-29 ετών στην πολυψήφια της απάντησε ότι προσφέρει εθελοντική εργασία 6-12 μήνες. Παρόμοια είναι και τα ποσοστά στην αμέσως επομένη πληθυσμιακή ομάδα 30-39 ετών δηλαδή ότι και εκείνοι προσφέρουν εθελοντική εργασία 6-12 μήνες. Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι στις μεγαλύτερες ηλικίες του δείγματος απαντούν ότι προσφέρουν πάνω από 2 χρόνια εθελοντική εργασία. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μεγαλύτερες ηλικίες των εθελοντών είναι μακροχρόνια εθελοντές και το κάνουν χρόνια. Άρα υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και χρονικού διαστήματος που προσφέρουν εθελοντική εργασία.

	B2.Ηλικία	A12. Πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση;	A13. Πόσο χρόνο αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;
B2.Ηλικία	1	.473**	.019
N	90	.000	.859
A12. Πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα-οργάνωση;	.473**	1	.087
N	90	.000	.413
A13. Πόσο χρόνο περίπου αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;	.019	.087	1
N	90	.859	.413

Πίνακας 24

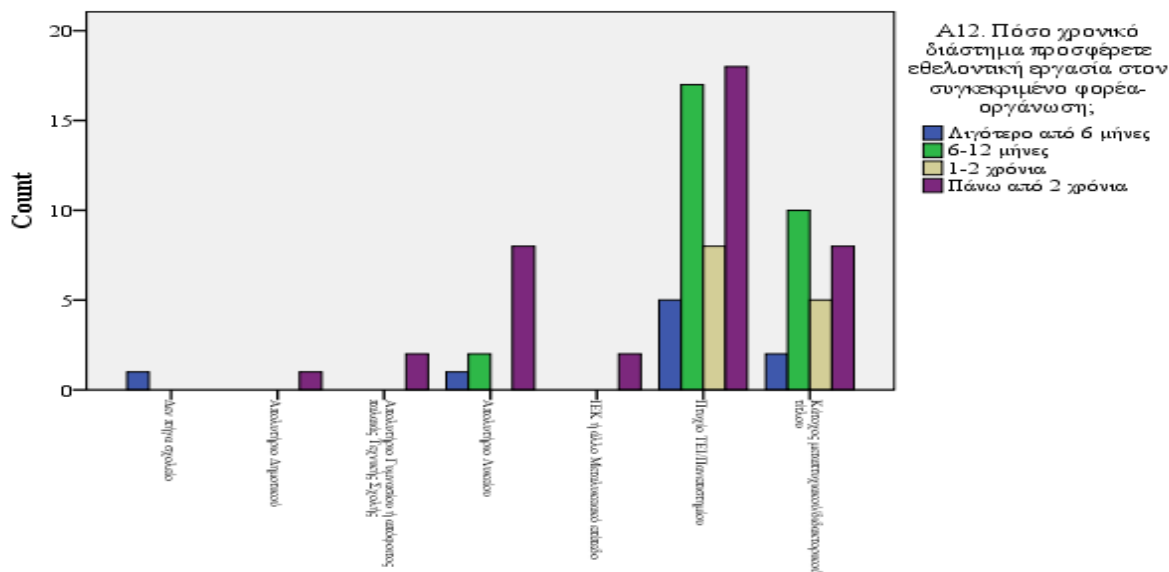
Αν το επίπεδο εκπαίδευση συσχετίζετε με το πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση;

	Α12. Πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση;				Σύνολο
	Λιγότερο από 6 μήνες	6-12 μήνες	1-2 χρόνια	Πάνω από 2 χρόνια	
B3. Επίπεδο εκπαίδευσης					
Δεν πήγα σχολείο	1 1.1%	0 .0%	0 .0%	0 .0%	1 1.1%
Απολυτήριο Δημοτικού	0 .0%	0 .0%	0 .0%	1 1.1%	1 1.1%
Απολυτήριο Γυμνασίου ή απόφοιτος παλαιάς Τεχνικής Σχολής	0 .0%	0 .0%	0 .0%	2 2.2%	2 2.2%
Απολυτήριο Λυκείου	1 1.1%	2 2.2%	0 .0%	8 8.9%	11 12.2%
ΙΕΚ ή άλλο Μεταλυκειακό επίπεδο	0 .0%	0 .0%	0 .0%	2 2.2%	2 2.2%
Πτυχίο ΤΕΙ/Πανεπιστημίου	5 5.6%	17 18.9%	8 8.9%	18 20.0%	48 53.3%
Κάτοχος μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου	2 2.2%	10 11.1%	5 5.6%	8 8.9%	25 27.8%
Σύνολο	9 10.0%	29 32.2%	13 14.4%	39 43.3%	90 100.0%

Όπως παρατηρούμε από το Πινάκα 24 το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος είναι κάτοχοι Πτυχίο ΤΕΙ/Πανεπιστημίου και απάντησαν ότι προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση πάνω από 2 χρόνια το 20,0%.

Στη συνέχεια με την βοήθεια της επαγωγικής στατιστικής και ειδικότερα με την χρήση του γραμμικού συντελεστή συσχέτισης Pearson θα αναδειχθεί ότι δεν υπάρχει συσχέτισης των μεταβλητών επίπεδο εκπαίδευση με το πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα- οργάνωση. Κάτι που βλέπουμε και στο παρακάτω ιστόγραμμα.

Bar Chart

	A12. Πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα-οργάνωση;	A13. Πόσο χρόνο περίπου αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;	B3. Επίπεδο εκπαίδευσης
A12. Πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα-οργάνωση;	1 90	.087 .413 90	-.128 .229 90
A13. Πόσο χρόνο περίπου αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;	.087 .413 90	1 90	-.029 .785 90
B3. Επίπεδο εκπαίδευσης	-.128 .229 90	-.029 .785 90	1 90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Συζήτηση

Χαρακτηριστικά της εθελοντικής δράσης των ατόμων του δείγματος

Μέσα από την έρευνά διαπιστώθηκε ότι το μεγαλύτερο κομμάτι του δείγματός ασχολείται με φορείς-οργανώσεις που υπήρχαν και πριν την οικονομική κρίση. Παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι εθελοντές επιλέγουν να προσφέρουν εθελοντική εργασία σε Μη Κερδοσκοπικό Φορέα και λιγότερο σε Φορείς που είναι του Κράτους. Αναμφίβολα η απουσία ενός καθολικού δικτύου κοινωνικής προστασίας και η ύπαρξη σοβαρών ελλειμμάτων από πλευράς κρατικών υπηρεσιών ως προς την αποτελεσματική αντιμετώπιση των σύγχρονων απαιτητικών προκλήσεων. Συνθήκη που απεικονίζεται στην έντονη απογοήτευση, το έλλειμμα εμπιστοσύνης και την αποστασιοποίηση που εκφράζεται από τους πολίτες απέναντι σε ένα ανεπαρκές κράτος πρόνοιας. Η συρρίκνωση των κοινωνικών δικαιωμάτων συνδεδεμένη με την απόσυρση του κοινωνικού κράτους, οδηγεί σε σημαντική εξασθένηση και τα πολιτικά δικαιώματα, καθώς «χωρίς κοινωνικά δικαιώματα ένας μεγάλος αριθμός ατόμων θεωρεί τα πολιτικά του δικαιώματα άχρηστα και ανάξια της προσοχής του» (Bauman 2009:113-114).

Παρατηρείται ότι οι εθελοντές στην πλειοψηφία τους σπούδασαν επαγγέλματα που ανήκουν στον τομέα Υγείας και Πρόνοιας, άρα επιλέγουν να προσφέρουν εθελοντικά σε φορείς κοντά στο αντικείμενο σπουδών τους. Παρατηρούμε ότι οι πλειοψηφία των εθελοντών είναι νεαρής ηλικία. Οι νέοι είναι αυτοί που συμμετέχουν περισσότερο σε εθελοντικές δράσεις. Επίσης η συμμετοχή μειώνεται όσο αυξάνεται η ηλικία, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με παλαιότερα στοιχεία από το υπουργείο εργασίας των ΗΠΑ για το 2004, που ήθελαν τους νέους να έχουν πολύ μικρή συμμετοχή σε εθελοντικές δραστηριότητες. Οι γυναίκες στο πεδίο του προνοιακού εθελοντισμού έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή σε σχέση με τους άνδρες, καθώς καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος. Οι περισσότεροι εθελοντές φαίνεται να ενημερώνονται από φίλους/γνωστούς στην διαδικασία προσφοράς εθελοντικής εργασίας σε ποσοστό (44,4%).

Επιπλέον, φαίνεται πως σε ποσοστό 42,2% συμμετέχουν για πρώτη φορά σε κάποιον εθελοντικό φορέα, ενώ από πάλαιο το 57,8% κάτι που μας δείχνει ότι οι εθελοντές μας προσφέρουν χρόνια εθελοντική εργασία. Τα πιο συχνά Πεδία που επιλέγουν οι εθελοντές να προσφέρουν εθελοντική εργασία είναι Αναπηρία, Παιδική Προστασία, Υγεία και Μετανάστευση. Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος φαίνεται να μην ασχολείται ή να μην γνωρίζει για τα Νέα Δίκτυα Κοινωνική Αλληλεγγύης βεβαίως αυτό επηρεάζεται και από πού επιλέχθηκαν οι εθελοντές. Το πιο συχνό είδος που επιλέγουν να προσφέρουν είναι τα Ρούχα και Τρόφιμα και λιγότερο Χρήματα.

2. Εθελοντισμός και οικονομική κρίση

Το φαινόμενο του εθελοντισμού και των δικτύων κοινωνικής αλληλεγγύης είναι κάτι που τα τελευταία χρόνια έχει απασχολήσει πολύ και για διαφορετικούς λόγους, κυβερνήσεις, ΜΜΕ, προνοιακές υπηρεσίες και την κοινωνία συνολικά. Η οικονομική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το κράτος πρόνοιας με αποτέλεσμα οι ήδη κατακερματισμένες κοινωνικές παροχές να είναι πλέον ελάχιστες και μηδαμινές. Οι αρχικοί προβληματισμοί είχαν σαν βάση το γεγονός πως ο εθελοντισμός αναπτύσσεται και ενισχύεται ιδιαίτερα σε συνθήκες έκτακτης κοινωνικής ανάγκης, σε περιόδους κρίσεων ή μεγάλων καταστροφών σε μία χώρα.

Η έρευνα που πραγματοποιήσαμε έδειξε πως πάνω από το 1/3 του ποσοστού του δείγματός μας συμμετέχει στα νέα δίκτυα ενώ ποσοστό μεγαλύτερο του 64,5% δηλώνει πως επηρεάστηκε ελάχιστα έως πολύ από την οικονομική κρίση στην απόφασή του να δραστηριοποιηθεί εθελοντικά. Η κρίση φαίνεται να ανακινεί πληθώρα δυνάμεων καθώς γίνεται αντιληπτή τόσο ως καταστροφικό πλήγμα στις ζωές των ανθρώπων όσο και ως πρόκληση αποδόμησης μιας σαθρής νοοτροπίας που συνέβαλε στη δημιουργία της τρέχουσας κατάστασης. Κατακόρυφη αύξηση του εθελοντισμού παρατηρείται λόγω της οικονομικής κρίσης, καθώς όλο και περισσότεροι είναι εκείνοι που θέλουν να προσφέρουν εθελοντικά, είτε μέσα από οργανωμένες ομάδες είτε σε άτυπες συλλογικότητες είτε μεμονωμένα. Στην διάρκεια προσφοράς εθελοντικής εργασίας παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 43,3% προσφέρει πάνω από 2 χρόνια και κύριος είναι μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας.

6.2 Συμπεράσματα

Ο σκοπός από την διεξαγωγή της παρούσας μελέτης ήταν, η διερεύνηση της αύξησης του εθελοντισμού στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Τα ευρήματα που προέκυψαν από την ολοκλήρωση της έρευνας αναφέρουμε τα πιο σημαντικά.

1. Τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών είναι πολύ μεγαλύτερα από αυτά των ανδρών.
2. Οι νέοι έχουν αυξημένα ποσοστά συμμετοχής σε εθελοντικές δράσεις συγκριτικά με μεγαλύτερες ηλικίες.
3. Οι οικογενειακές και εργασιακές υποχρεώσεις των εθελοντών φάνηκε να μην επηρεάζει το χρόνο που αφιερώνουν στον φορέα.
4. Το Επίπεδο Εκπαίδευσης ήταν αρκετά υψηλό καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος ήταν Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης
5. Η Οικονομική Κατάσταση των εθελοντών ήταν αρκετά καλή καθώς ανέφεραν ότι έχουν ένα υψηλό εισόδημα.
6. Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος είναι εργαζόμενοι
7. Στην πλειοψηφία οι εθελοντές δηλώνουν πολύ ικανοποιημένοι από την εθελοντική τους πρόσφορα.
8. Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος προσφέρει σε εβδομαδιαία βάση εθελοντική εργασία

Μέσα από την έρευνα και την εργασία, γίνεται κατανοητό πόσο σημαντική είναι η ύπαρξη εθελοντικής δράσης και πόσος κόσμος υπάρχει που χρειάζεται βοήθεια. Ευτυχώς είναι αρκετοί αυτοί που ευαισθητοποιούνται και εργάζονται εθελοντικά σε διάφορους οργανισμούς και σωματεία (κοινωνικά παντοπωλεία, συσσίτια, κα.) και βοηθούν αυτούς που έχουν την ανάγκη τους (άποροι, άστεγοι, ορφανά και εγκαταλελειμμένα παιδιά κα.). Ακόμα και τώρα σε αυτές τις δύσκολες εποχές που μαστίζονται από την φτώχεια και την ανεργία, ο κόσμος δεν χάνει την ελπίδα του και προσπαθεί μέσα από την εθελοντική του δράση να επουλώσει, έστω και λίγο, τις πληγές που άνοιξε η οικονομική κρίση της χώρας. Ο εθελοντισμός και οι εθελοντικές οργανώσεις δεν έχουν μειωθεί, αντίθετα έχουν

αυξηθεί. Ωστόσο σημαντικό ρολό πρέπει να παίζει και το Κράτος Πρόνοιας να ασκηθεί Κοινωνική Πολιτική.

Με δεδομένο πλέον ότι οι επιπτώσεις της κρίσης έχουν επηρεάσει κάθε πτυχή της ζωής μας, απειλώντας την κοινωνική συνοχή, την ύπαρξη μας δηλαδή ως κοινωνικό σύνολο, μένει να δούμε εάν ουσιαστικά θα θελήσουμε συλλογικά «να πάρουμε την κατάσταση στα χέρια μας». Η κοινωνία μας έζησε τις τελευταίες δεκαετίες βασιζόμενη σε ένα μοντέλο δανεικής ευημερίας που συνεχώς απέκλινε από την υπόλοιπη Ευρώπη και μοιραία χρεοκόπησε. Γίνεται προφανές ότι απαιτείται συνολικά επαναπρογραμματισμός νοοτροπίας, ιδεών στάσεων και δράσεων προκειμένου η κρίση να αποτελέσει αφορμή κριτικής θεώρησης και κατ' επέκταση, να αξιοποιηθεί ουσιαστικά ως ευκαιρία αυτοβελτίωσης και κοινωνικής μετεξέλιξης. Η κοινωνική αλληλεγγύη δύναται –εάν δεν εξαντληθεί ως μηχανισμός συμφερόντων ή έκτακτης ανάγκης– να αποτελέσει ένα ευέλικτο όχημα συλλογικής ενδυνάμωσης της κοινωνικής και πολιτικής ταυτότητας των ατόμων. Οι υπαρκτές συλλογικές ζυμώσεις ευνοούν αναμφίβολα την έκφραση ενός ρεαλιστικού αντίλογου απέναντι στον ανεπαρκή και μη δίκαιο χαρακτήρα των κατεστημένων πρακτικών. Τα αποτελέσματά τους, ωστόσο απαιτούν χρόνο και μια δυναμική κοινωνικής επέκτασης, που προς το παρόν δεν είναι αποτυπώσιμη. Η αλληλεγγύη στην επικαιροποιημένη της μορφή, καλείται να ανακαλέσει τα *οργανικά της χαρακτηριστικά* κατά τον Durkheim, να εμπεριέξει την ηθική της διάσταση και να θέσει στο επίκεντρο τον άνθρωπο-πολίτη ως συνειδητά δρών υποκείμενο.

Στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης ο πολλαπλασιασμός των δράσεων των τυπικών και άτυπων φορέων στη σφαίρα της κοινωνίας πολιτών αντανάκλα τη δραματική συρρίκνωση των προνοιακών δομών του κράτους και την αύξηση των κοινωνικών αναγκών. Η διευρυμένη κινητοποίηση των διαφορετικών φορέων δεν σηματοδοτεί, όμως, την ενδυνάμωση της κοινωνίας πολιτών, καθώς η μεγέθυνση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού υπονομεύει την κοινωνική συνοχή και αποδυναμώνει τις υφιστάμενες κοινωνικές δομές. Παράλληλα, υποχωρεί η αυτόνομη έκφραση και προώθηση των κοινωνικών αιτημάτων, καθώς σταδιακά συγκροτούνται στην κοινωνία δύο διακριτές κοινωνικές ομάδες: τα θύματα της οικονομικής κρίσης, που δεν έχουν τους οικονομικούς και πολιτικούς πόρους, για να προωθήσουν συλλογικά τα αιτήματά τους και οι φορείς που μεσολαβούν για την έκφραση των κοινωνικών αναγκών και την παροχή κοινωνικής προστασίας.

Σήμερα, ως παράδοξο παρεπόμενο της οικονομικής κρίσης, της δημοσιονομικής στενότητας της μερικής απόσυρσης του κράτους από τον τομέα της κοινωνικής προστασίας, οι ΜΚΟ έχουν πλέον χώρο και δυνατότητα να αυτονομηθούν από αυτό. Οι ιστορικές παραδόσεις ασθενούς εθελοντισμού και οικονομικής εξάρτησης της κοινωνίας πολιτών από το κράτος έχουν αρχίσει να φθίνουν. Άλλες παραδόσεις όμως, όπως η προϊούσα κομματικοποίηση διαφόρων κοινωνικών κινημάτων, καθώς και η έλλειψη επαγγελματικών δεξιοτήτων και τεχνογνωσίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται σε ΜΚΟ, εξακολουθούν να διατηρούνται, παρά κάποιες πρόσφατες προσπάθειες διοικητικής υποστήριξης και κατάρτισης στελεχών ΜΚΟ από κοινωφελή ιδρύματα. Στο μέλλον θα φανεί αν οι αλλαγές που παρατηρήθηκαν στην κοινωνία πολιτών μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης θα διαρκέσουν ή όχι, δηλαδή αν η σήμερα εμφανής ενίσχυση της τυπικής και άτυπης κοινωνίας πολιτών θα είναι ένα διαρκέστερο φαινόμενο.

Αποτελεί κοινή πεποίθηση ότι ρεαλιστική ελπίδα για την ελληνική κοινωνία ίσως μπορέσει να γεννηθεί, μόνο με μια αφύπνιση που θα πάρει τη μορφή συλλογικών συσπειρώσεων. Η προάσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης, η καταπολέμηση των ανισοτήτων, η επιδίωξη της κοινωνικής ευημερίας και η βιωσιμότητα της κοινωνικής συνοχής συνθέτουν εν τέλει την ουσία και τους στόχους κάθε συλλογικότητας, στον πυρήνα της αληθινής κοινωνικής αλληλεγγύης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ανθόπουλος, Χ. (2000). *Εθελοντισμός: αλληλεγγύη και Δημοκρατία*. Αθήνα : Οξύ.

Αποστολίδης, Λ. & Παπαστυρόπουλος, Σ. (2002) *Το εθελοντικό κίνημα στην Ελλάδα και η κοινωνία των πολιτών*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.

Αλεξανδρόπουλος, Στ. (2001), *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικάκινήματα*, Αθήνα: Κριτική.

Αφουξενίδης, Α. (2015), «Η κοινωνία πολιτών στην εποχή της κρίσης», στο *Πολιτικό Πορτραίτο της Ελλάδας*, επιμ, Γεωργαράκης, Ν.Γ. & Δεμερτζής, Ν. Αθήνα: Gutenberg& Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών σελ.317-336.

Δ. Βενιέρης, Χρ. Παπαθεωδόρου,(2003) ‘Τι είναι κοινωνικό και τι πολιτικό στην κοινωνική πολιτική σήμερα’, στο Δ. Βενιέρης και Χρ. Παπαθεωδόρου, *Η Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: προκλήσεις και προοπτικές*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003.

Βενιέρης, Δ. (2015), *Κοινωνική Πολιτική Έννοιες & Σχέσεις*, Αθήνα: Τόπος.

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (2005) *Εγχειρίδιο Εθελοντισμού, Μάθε, Δες, Δράσε*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (2012) *Μελέτη για τη διερεύνηση και αποτύπωση της τρέχουσας κατάστασης του Εθελοντισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα : Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Giddens A., (1988), *Ο Τρίτος δρόμος Η αναθεώρηση της σοσιαλδημοκρατίας*, Αθήνα.

Καταναλωτικά βήματα (2001) *Μη μείνεις θεατής – γίνε εθελοντής*, Τεύχος Νοεμβρίου – Δεκεμβρίου.

Κουφάρης, Γ. (2010) , *Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές*. Χρήμα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010

Λιαρόπουλος, Λ. (2010), *Οργάνωση Υπηρεσιών και Συστημάτων Υγείας*, Διεθνή Συστήματα Υγείας. Β τόμος. Αθήνα: Βήτα

Λιόσης, Β. (2003), *Κοινοτισμός – κοινωνία των πολιτών – κοινωνική οικονομία*. Κομμουνιστική Επιθεώρηση, τεύχος 1. Πρόσβαση 15 Ιανουαρίου 2015, Διαθέσιμο στο: <http://www.komer.gr/2003-teyxos-1/koinotismos-koinonia-ton-politon-koinonikh-oikonomia> .

Μάγκου, Μ. (2012), *Διδάσκοντας τον εθελοντισμό*, Αθήνα: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

Μακαρώνης, Ν. (2010) *Εθελοντισμός: Υπέρ και Κατά*. Εργασία στα πλαίσια του μαθήματος Μ.Κ.Ο. και Κοινωνία Πολιτών. Επιβλέπον καθηγητής: Πολυζωίδης, Π. Πανεπιστήμιο Κομοτηνής.

Μανιάτης, Θ. (2012). *Όψεις της κρίσης της ελληνικής οικονομίας. Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2015.* Διαθέσιμο στο: http://www.econ.uoa.gr/fileadmin/econ.uoa.gr/uploads/anakoimwseis/kris_pol.oik.i.doc

Μουζέλης, Ν. (2001), *Για έναν εναλλακτικό τρίτο δρόμο, Θεμέλιο*, Αθήνα

Μπαμπινιώτης, Γ. (2009). *Ετυμολογικό λεξικό της Νέας Ελληνικής*, Εκδόσεις: Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπένος, Β. (1991)«*Μέθοδοι και Τεχνικές Δειγματοληψίας*» Πειραιάς: Α. Σταμούλης.

Μπουρίκος Δ. & Σωτηρόπουλος Δ. (2014), *Οικονομική Κρίση, Κοινωνική Πρόνοια και Κοινωνία των Πολιτών* Ερευνητικό Κείμενο / Μάρτιος 2014, Παρατηρητήριο για την Κρίση / ΕΛΙΑΜΕΠ.

Παναγιωτίδου, Ε. (1999), *Η Κοινωνία των Εθελοντών*. Αθήνα: Ένωση Πολιτών για την Παρέμβαση

Παναγιωτοπούλου Ρ. (2002), «*Η έννοια του εθελοντισμού στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία και η πρόκληση των ολυμπιακών αγώνων*». Αθήνα: Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πολυζωίδης, Π. (2006) *Εθελοντισμός στην κοινωνική προστασία* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πουλόπουλος, Χ. (2014), *Κρίση, Φόβος και Διάρρηξη της Κοινωνικής Συνοχής*, Αθήνα: Τόπος.

Ρομπόλης, Σ. (2013), *Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος*, Κοινωνική Πολιτική, τεύχος 1.

Σταθόπουλος, Π., Μπουρίκος, Δ. (2007), *Φιλανθρωπία και Κοινωνική Πρόνοια στην Ορθόδοξη Εκκλησιαστική Παράδοση*. Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλης,

Στασινοπούλου, Ο. (2011) *Εννοιολόγηση και Οριοθέτηση του Εθελοντισμού στην Ιστορική του Εξέλιξη*.& Συνδιασκέψεως Γυναικών - Εκπροσώπων Ιερών.

Σημίτη, Μαριλένα (2014), «*Κράτος και εθελοντικές οργανώσεις την περίοδο της οικονομικής κρίσης*», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 42,36-61.

Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (επιμ.) (2004), *Η άγνωστη κοινωνία πολιτών*. Αθήνα: Ποταμός

Σωτηρόπουλος, Δ.Α (2017), *Η Ελληνική κοινωνία πολιτών και η οικονομική κρίση*: Ποταμός

Τακτικός, Β. (2009) *Νέος Εθελοντισμός και ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας*. Συντονιστικό Κέντρο Μ.Κ.Ο. Πρόσβαση 15 Ιανουάριου 2014, Διαθέσιμο στο: http://edo-mko.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=809.

Τακτικός, Β. (2009) *Εθελοντισμός: Από το μύθο στη σύγχρονη πραγματικότητα*. Εξόρμηση-news. Πρόσβαση 15 Μαρτίου 2013, Διαθέσιμο στο: http://www.exormisi-news.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=4&Itemid=4

Φερόνας, Α. (2015), «Αναζητώντας την Κοινωνική Αλληλεγγύη σε ραγδαία μεταβαλλόμενες κοινωνίες», Πρακτικά Η ελληνική κοινωνία στο σταυροδρόμι της κρίσης – Πέντε χρόνια μετά - 5ο Τακτικό Συνέδριο της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας ΕΚΕ, 10-12 Δεκεμβρίου 2015, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ, Αθήνα, Ελλάδα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Brand, M.W., Kerby, D., Elledge, B., Burton, T., Dana, C. D. & Dunn, A. (2008). “*Public health’s response: citizens’ thoughts on volunteering*”. USA: Emerald Group Publishing Limited

Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Meine, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1516-1530

De Beer, P. & Koster, F. (2009), *Sticking Together or Falling Apart? Solidarity in an Era of Individualization and Globalization*, Amsterdam: Amsterdam University Press

European Commission, (2009) , «*Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses*». European Economy, Brussels.

Esping Andersen, ‘Γιατί χρειαζόμαστε έναν ένοκο κοινωνικό κράτος, Διόνικος, 2006.. Pierson, ‘Investigating the Welfare State at Century’s End’, *The New Politics of the Welfare State*, Oxford University press, 2001.

Lee, Y.J., Brudney, J.L., (2009) “*Rational volunteering: a benefit-cost approach*”, USA: Emerald Group Publishing Limited

Papadakis, K., Griffin, T. & Frater, J. (2004). “Understanding Volunteers’ Motivations”. *Proceedings of the 2004 Northeastern Recreation Research Symposium*, Διαθέσιμο στο: http://www.fs.fed.us/ne/newtown_square/publications/technical_reports/pdfs/2005/326papers/papadakis326.pdf

Ryan, R., Kaplan, R. & Grese, R. (2001). "Predicting Volunteer Commitment in Environmental Stewardship Programmes". *Journal of Environmental Planning and Management*, Διαθέσιμο στο: http://ncrs.fs.fed.us/pubs/jrnl/2001/nc_2001_ryan_002.pdf

Simmons, O.W., & Emanuele, R. (2007). "Male-female giving differentials: are women more altruistic?". *Journal of Economic Studies*, Διαθέσιμο στο: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1636380&show=abstract>

Shaikh, A. (2011). "The first Great Depression of the 21st Century". In *The Crisis this Time: Socialist Register 2011*. L. Panitch, G. Albo and V. Chibbert (eds) New York/London: Monthly Review Press/Merlin Press.

Widjaja, E. (2010). "Motivation Behind Volunteerism". *CMC SeniorTheses.Claremont McKenna College*. Διαθέσιμο στο: http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/4

WordBank (2013), 'Defining Civil Society', διαθέσιμο στο <http://wed.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/CSO/0,,contentMDK:20101499~menuP-K:244752~pagePK:220503~piPK:220476~theSitePK:228717,00>. Html

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αγκίστρι. Πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2014, Διαθέσιμο στο: <http://www.agistri.com.gr/ethelontismos/ethelontismos1.html>

Γίνε Εθελοντής! Η προσφορά σου είναι σημαντική! Πρόσβαση 5 Φεβρουαρίου 2014, Διαθέσιμο στο: http://www.redcross.gr/files/kinoniki_pronoia/ethelontismos/evrwpaiiko_etos_ethelontismou.pdf

Διαμαντόπουλος Ε. (2012), *Σημειώσεις Στατιστικής*: Ξάνθη http://users.sch.gr/epdiaman/images/stories/ergasies/biblia/statistics_with_calc_and_R_project.pdf

Κατάλογος Εταιριών/Οργανισμών, Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2014, Διαθέσιμο στο: <http://volunteer4greece.gr/GR/JobSeeker/FeaturedEmployers.aspx?cbRecursionCnt=1>

ΟΜΙΚΡΟΝ – Ομάδα Εθελοντικής Δράσης Χίου, Πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2014, Διαθέσιμο στο: http://omikronxios.blogspot.com/p/blog-page_3014.html

Οδηγός προσέγγισης εθελοντή, Πρόσβαση 15 Φεβρουαρίου 2014, Διαθέσιμο στο: http://www.ekfrasi.gr/UserFiles/programmes/alkistis_odigos_ethelonton.pdf

Lockstone, L. (2004). "Managing the Volunteer Workforce: Flexible Structures and Strategies to integrate to volunteers and paid workers". Πρόσβαση 18 Μαρτίου 2014, Διαθέσιμο στο: <http://eprints.vu.edu.au/15531/1/LLockstone.pdf>

European volunteer centre, (2015). “Why volunteering matters!”. Πρόσβαση 18 Μαρτίου 2014, Διαθέσιμο στο: <http://www.cev.be/about-2/why-volunteering-matters/>

volunteeringaustralia.org (2011) “Volunteer rights and volunteer checklist” Πρόσβαση 18 Μαρτίου 2014, Διαθέσιμο στο: http://www.volunteeringaustralia.org/files/P7HS9KJCJ8/Vol_rights_English.pdf

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 75.2 (2011) Εθελοντική εργασία http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/juillet/04_07/eb%2075_2_%20synthese%20analytique%20benevolat_el.pdf

Directorate General Education and Culture (2010) “Volunteering in the European Union” Πρόσβαση 4 Φεβρουαρίου 2014, Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf

<http://www.localit.gr/archives/111764> [accessed 1 July 2016]

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ – ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ- ΤΜΗΜΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ 2017

Στο πλαίσιο της προχιακής μας εργασίας θέλω να μελετήσω δράσεις που πραγματοποιείτε ως εθελοντές στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και την εμπειρία σας από αυτές τις δράσεις. Είναι σημαντικό να απαντήσετε με ειλικρίνεια σε όλες τις ερωτήσεις. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και τα στοιχεία θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για το χρόνο που θα διαθέσετε για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Υπεύθυνος Καθηγητής: Δημήτρης Βενιέρης

Φοιτήτρια: Ελένη Δρακοπούλου

ΕΝΟΤΗΤΑ Α: ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

1. Σε ποια οργάνωση/φορέα προσφέρετε εθελοντική δράση;
2. Τι είδους εθελοντική εργασία προσφέρετε στον φορέα αυτόν;
3. Η οργάνωση/φορέας στον οποίο προσφέρετε εθελοντική δράση ανήκει:

Στο κράτος	
Στην Εκκλησία	
Στον ιδιωτικό μη κερδοσκοπικό τομέα (μη κυβερνητική οργάνωση κλπ)	
Στο ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα (επιχειρήσεις κλπ)	
Δε γνωρίζω	

4. Πρόκειται για φορέα που δημιουργήθηκε λόγω της κρίσης ή υπήρχε από παλιά;

α) Στην περίοδο της κρίσης   β) Υπήρχε από παλιά

5. Σε ποιο θεματικό πεδίο δράσης από τα παρακάτω δραστηριοποιείται κυρίως ο συγκεκριμένος φορέας:

Τρίτη ηλικία (ηλικιωμένοι)	
Παιδική προστασία	
Αναπηρία	
Υγεία	
Ψυχική υγεία	
Μετανάστες	
Εξαρτήσεις	
Ανθρώπινα δικαιώματα	
Αιμοδοσία	
Άλλο. Περιγράψτε μας τι ακριβώς	

κάνει;.....	
.....	

6. Με ποια διαδικασία αποφασίσατε να συμμετάσχετε στο συγκεκριμένο φορέα/οργάνωση;

Σας προσέγγισαν άνθρωποι της οργάνωσης/φορέα	
Το μάθατε από τα ΜΜΕ και πήγατε μόνος/η σας να προσφέρετε	
Το μάθατε από φίλους/γνωστούς και ζητήσατε εσείς να προσφέρετε	
Ενημερωθήκατε από το δήμο σας, την τοπική κοινότητα κλπ	
Άλλος τρόπος, περιγράψτε ποιος;.....	

7.Εάν δραστηριοποιείστε μέσα από κάποιο ‘νέας μορφής’ δίκτυο κοινωνικής αλληλεγγύης που προέκυψε στην περίοδο της κρίσης, επιλέξτε σε ποιο ή ποια από τα παρακάτω (Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερα από ένα).

1. Ανταλλακτικά δίκτυα	
2. Τράπεζες χρόνου	
3. Κοινωνικά ιατρεία	
4. Κοινωνικά φαρμακεία	
5. Κοινωνικά φροντιστήρια	
6. Ομάδες αυτοβοήθειας	
7. Αυτοδιαχειριζόμενοι αγροί και λαχανόκηποι	
8. Άλλο, ποιο ακριβώς είναι αυτό;.....	
9. Κανένα	

8. Με ποιόν/ούς άλλους τρόπους προσφέρετε εθελοντισμό

Προσφέροντας χρήματα	
Προσφέροντας τρόφιμα	
Προσφέροντας ρούχα	
Εθελοντής αιμοδότης	
Άλλο, περιγράψτε	

9. Η οικονομική κρίση έπαιξε ρόλο στην απόφασή σας να προσφέρετε εθελοντική εργασία αυτή την περίοδο;

Καθόλου Ελάχιστα Μέτρια Πολύ

10. Σχετίζετε η εργασία σας ή αυτό που σπουδάσατε/σπουδάζετε με τη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία που προσφέρετε;

Ναι Όχι

11. Είναι η πρώτη φορά στη ζωή σας που ασχολείστε με τον εθελοντισμό;

Ναι Όχι

12. Πόσο χρονικό διάστημα προσφέρετε εθελοντική εργασία στον συγκεκριμένο φορέα-οργάνωση;

Λιγότερο από 6 μήνες 6-12 μήνες 1-2 χρόνια Πάνω από 2 χρόνια
1 2 3 4

13. Πόσο χρόνο περίπου αφιερώνετε στη συγκεκριμένη εθελοντική εργασία;

Κάποιες φορές το χρόνο 1-2 φορές το μήνα 1-2 φορές τη βδομάδα Σχεδόν καθημερινά
1 2 3 4

14. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι η συμμετοχή σας σε εθελοντικές δραστηριότητες έχει αλλάξει την προσωπική σας ζωή προς το καλύτερο;

Καθόλου Ελάχιστα Μέτρια Πολύ

15. Σημειώστε στην παρακάτω κλίμακα πόσο ικανοποιημένος/η είστε από τη συμμετοχή-συνεργασία σας με τον συγκεκριμένο φορέα/οργάνωση;

(καθόλου) 1 2 3 4 5 6 7 (πάρα πολύ)

ΕΝΟΤΗΤΑ Β: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

1. Φύλο: Άνδρας 1 Γυναίκα 2. Ηλικία:

3. Επίπεδο εκπαίδευσης:

Δεν πήγα σχολείο	
Μερικές τάξεις Δημοτικού	
Απολυτήριο Δημοτικού	
Απολυτήριο Γυμνασίου ή απόφοιτος παλαιάς Τεχνικής Σχολής	
Απολυτήριο Λυκείου	
ΙΕΚ ή άλλο Μεταλυκειακό επίπεδο	
Πτυχίο ΤΕΙ/Πανεπιστημίου	
Κάτοχος μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου	

4. Αν σπουδάσατε μετά το Λύκειο, τι ακριβώς σπουδάσατε ;

5. Το μέρος στο οποίο γεννηθήκατε είναι:

Χωριό (έως 1000 κατοίκους)	
Κωμόπολη (1000-9999 κατοίκους)	
Πόλη (από 10000 και πάνω)	
Μεγάλο αστικό συγκρότημα (Αθήνα/Θεσσαλονίκη/Πειραιάς κλπ)	

6. Οικογενειακή κατάσταση αυτή την περίοδο:

Άγαμος	
Άγαμος με σύντροφο	
Έγγαμος	
Διαζευγμένος/σε διάσταση	

Χήρος/α	
Συμβίωση χωρίς γάμο	
Άλλο, Σημειώστε τι.....	

7. Πόσα παιδιά έχετε (εάν 'δεν έχετε παιδιά' σημειώστε '0'); .....

8. Είστε αυτή την περίοδο;

Εργαζόμενος	
Άνεργος	
Νοικοκυρά	
Φοιτητής	
Άλλο, τι.....	

8α. Εάν είστε άνεργος πόσο καιρό είστε χωρίς δουλειά; _____

8β. Εάν εργάζεστε, ποιο είναι το επάγγελμά σας; (περιγράψτε ακριβώς το αντικείμενο της δουλειάς σας):

9. Που περίπου κυμαίνεται το μηνιαίο ατομικό σας εισόδημα σε ευρώ;

1) 0-399 €/μήνα	2) 400-799 €/μήνα	3) 800-1199 €/μήνα	4) 1200 και άνω €/μήνα
-----------------	-------------------	--------------------	------------------------